

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Doç. Dr. Duygu KAYALIK ŞAHİN

Bartın Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Bartın/TÜRKİYE
dkayalik@bartin.edu.tr
ORCID

EDEBİ BİR ÜSLUP OLARAK
ÖLÜMÜN İLİNTİLİ ANLATIMI:
HADÂ'İKU'L-HAKÂ'İK FÎ
TEKMİLETİ'Ş-ŞAKÂ'İK
ÖRNEĞİ

THE RELATED NARRATION OF
DEATH AS A LITERARY STYLE:
THE EXAMPLE OF HADÂ'İKU'L-
HAKÂ'İK FÎ TEKMİLETİ'SH-
ŞAKÂ'İK

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 30.04.2024
Kabul Tarihi: 31.07.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2024

Article Information: Research Article
Received Date: 30.04.2024
Accepted Date: 31.07.2024
Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atf/Citation

Şahin, Duygu Kayalık. "Edebî Bir Üslup Olarak Ölümün İlintili Anlatımı: Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmiletî'sh-Şakâ'ik Örneği". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı, (Eylül 2024), 374-426.

Şahin, Duygu Kayalık. "The Related Narration of Death As a Literary Style: The Example of Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmiletî'sh-Şakâ'ik". *Hikmet-Journal of Academic Literature* Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emîrî's Death, (September 2024), 374-426.

10.28981/hikmet.1475978

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Doç. Dr. Duygu KAYALIK ŞAHİN

**EDEBİ BİR ÜSLUP OLARAK ÖLÜMÜN İLİNTİLİ ANLATIMI: HADÂ'İKU'L
HAKÂ'İK Fİ TEKMİLETİ'Ş-ŞAKÂ'İK ÖRNEĞİ**

THE RELATED NARRATION OF DEATH AS A LITERARY STYLE: THE EXAMPLE OF
HADÂ'İKU'L-HAKÂ'İK Fİ TEKMİLETİ'SH-ŞAKÂ'İK

ÖZ

Nev'izâde Atâyî tarafından 1634 yılında Taşkoprîzâde Ahmed İsmâmeddin Efendi'nin Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî 'Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye'sine zeyil olarak yazılan Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şakâ'ik adlı biyografik eserde sanatlı ve ilintili ölüm tasvirleri yapıldığı görülmektedir. Bu tasvirlerde Atâyî, klasik Türk nesir geleneğine bağlı bir anlatıma sahip olmakla birlikte biyografi yazıcılığında öne çıkan örtmece ifadelerine başvurarak ölümü ifade etmiş, duyulduğu anda dahi insan muhayyilesinde olumsuz etki yaratan ölüm mefhumunu yumuşatarak kaleme almıştır. Türk ve İslam dünyasının inancına, kültürüne ve değerlerine yönelik kültür kodlarının izini sürebildiğimiz bu ölüm kayıtlarında Atâyî, hâl tercümesini yazdığı kişilerin ismi, mahlası, mesleği, ölüm şekli, ölüm zamanı ve ölüm mekânı gibi çeşitli hususiyetlerle ilinti kurarak ölümü nitelemiştir. Ölüm bağlamındaki ilintili anlatım üslubunun Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şakâ'ik'teki varlığını ortaya koymayı hedeflediğimiz bu çalışmada, ilintili anlatıma örnek teşkil eden ölüm ifadeleri tespit edilip değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şakâ'ik, Nev'izâde Atâyî, Üslup, İlintili Anlatım, Ölüm Örtmeceleri.

ABSTRACT

It is seen that artistic and relevant depictions of death were made in the biographical work named Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şakâ'ik, written by Nev'izâde Atâyî in 1634 as an addendum to Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî 'Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye of Taşkoprîzâde Ahmed İsmâmeddin Efendi. In these depictions, Atâyî, in addition to having a narrative based on the classical Turkish prose tradition, expressed death by resorting to euphemistic expressions that are prominent in biography writing. He wrote by softening the concept of death, which has a negative impact on the human mind even when it is heard. In these death records, we can trace the cultural codes regarding the beliefs, culture and values of the Turkish and Islamic world. Atâyî expressed death by making connections with various characteristics such as people's names, pseudonyms, professions, manner of death, time of death and place of death. In this study, where we aim to reveal the existence of the related narrative style in the context of death in the work called Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şakâ'ik, death expressions that are examples of related narrative have been identified and evaluated.

Keywords: Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şakâ'ik, Nev'izâde Atâyî, Style, Related Narrative, Euphemisms For Death.

Giriş

Kaynakları, malzemesi ve dil kullanımı bakımından zengin bir yapıya sahip olan klasik Türk nesrinde çok sayıda biyografik eser kaleme alınmıştır. Estetik ve sanatın ön planda tutulduğu bu eserlerde, kişilerin ölümlerine dair bilgiler genellikle ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Duyulduğu anda dahi insanları korku ve karamsarlığa sevk eden ölüm gerçeğini daha naif ve güzel ifade etme isteği zamanla bir geleneğe dönüşmüştür. İslam inancına göre bir son olmayıp ebedî bir başlangıcın ilk basamağı olan ölüm, nâsirlerin kaleminde çok yönlü olarak ele alınmış ve çoğu zaman estetik ibarelerle açıklanmıştır. İnsanın aslına dönmesi, Allah'a kavuşması, gerçek ve sonsuz hayata ulaşması şeklinde tasvir edilen ölüm tasavvufta ise dünyada iken gurbette kabul edilen insanın asıl vatanına dönmesi ve sevgiliye kavuşulan bir düğün gecesi olarak görülmüştür (Yeniterzi, 1999, 115).

İnsanlığın başından itibaren merak ve korku uyandıran, sonrasında yaşanan yas süreci ile geride kalanları psikolojik açıdan etkileyen ölüm kavramı örtmece sözcüklerin yoğun olarak kullanıldığı alanlardan biridir (Polat-Yılmaz, 2022, 304). “Söylenmesi kaba, çirkin veya sakıncalı görülen nesnelere, kavramların, başka kelimelerle daha uygun ve edepli bir biçimde anlatılması, edebikelam” (*Güncel Türkçe Sözlük*, 25 Nisan 2024) şeklinde tanımlanan örtmece terimi, anlam değişmediği hâlde algılamayı değiştirmeye yönelik bir anlatım tarzıdır (Demirci, 2008, 22).

Bir dilin sözvarlığını zenginleştiren örtmece ifadeler, “güzel adlandırma” terimi ile de karşılanmaktadır. “Kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değiştirme olayı” (Aksan, 2009, 98) şeklinde tanımlanan güzel adlandırma, ölüm kavramının dile getirilmesinde biyografi yazarlarının başvurduğu sanatların başında gelmektedir. Biyografik eserlerin pek çoğunda kişinin ölümüyle ilgili bilgilerin teşbih, telmih, hüsn-i talil ve iştikak gibi sanatlarla ifade edildiği, ölüm mefhumunun güzelleştirilerek estetik bir şekilde kaleme alındığı dikkatleri çekmektedir.

Süreç içerisinde ortaya çıkan örtmece sözcükler gelişigüzel seçilmemiş, içinde bulunulan toplumun inanç sistemi, norm ve değerleri, sosyo-psikolojik durumu, kültürel birikimi vb. dinamiklerin etkisiyle şekillenmiştir (Polat-Yılmaz, 2022, 312). Ölümü dile getirmek, bir medeniyetin dil kabiliyetini gösterdiği kadar, varlık anlayışına da ışık tutar. Ölümü algılama meselesi daha çok ruhanî ve vicdanî alanı bağlarken onun dile getirilmesi duyuşsal kabiliyete ve estetik yargıda bulunabilme keyfiyetine muhtaçtır (Mermer, 2021, 417).

Çalışmamızın temelini oluşturan *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî'ş-Şakâ'ik*¹ adlı biyografik eserde de ölüm mefhumunun doğrudan dile getirilmediği estetiğin öncelenerek sanatlı ve ilintili ölüm tasvirleri yapıldığı görülmektedir. *Zeyl-i Şakâ'ik*, *Zeyl-i Atâyî* ve *Atâyî Zeyli*² isimleriyle de anılan bu eser Taşköprüzâde Ahmed İsâmeddin Efendi'nin (ö. Receb 968/Mart-Nisan 1561) *Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî 'Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*'sinin ilk Türkçe zeylidir. Velut bir müellif olan Nev'izâde Atâyî (ö. 1046/1636-37) bu zeyli *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin Türkçe genişletilmiş tercümesi olan ve Mecdî Mehmed Efendi (ö. 999/1591) tarafından yazılan *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* adlı eseri esas alarak kaleme almıştır. 1133 hâl tercümesini ihtiva eden *Atâyî Zeyli*, telif edildiği dönemde Türk edebiyatının en hacimli tabakât biçiminde yazılan eseri hüviyetini taşımaktadır.³

Atâyî, edebiyat sanatının sunduğu imkânların yanı sıra kendi kültürel birikimini, inançlarını, mensubu olduğu milletin sanat geleneğini ve tarihî-kültürel birikimini sentezlediği (Kayalık Şahin, 2022, 331) bir üslupla ölümü ifade ederken biyografi geleneğinde hâsıl olan örtmece ifadelerle başvurmuştur. Kaleme aldığı hâl tercümelerinin pek çoğunda kişilerin ölümüne dair kayıt düşerken kişinin yaşı, mesleği, ismi, lakabı, ölüm sebebi ve takip ettiği tasavvuf yolu gibi çeşitli hususlarla ilintili ifadeler kullanmıştır. Edebî sanatların etkileyicilik ve estetik gibi çeşitli fonksiyonlarından yararlanarak yaptığı ölüm tasvirlerinde soğuk olan ölüm kavramını güzelleştirerek ifade eden ve okurun muhayyilesinde ölümü yumuşatan Atâyî'nin ölüm ile ilgili kullandığı ibare, ifade ve çağrışımlarda Türk ve İslam dünyasının inancına, kültürüne ve değerlerine yönelik kültür kodlarının izi sürülmektedir. Arapça ve Farsça tamlamaların sıklıkla yer aldığı bu tasvirlerdeki çoğu seçili olan cümlelerde “artık bir ölüm kaydı değil; bir ölüm estetiği söz konusudur (Mermer, 2021, 407).

Bu çalışmada, hâl tercümesini yazdığı kişilerin ismi, mahlası, mesleği, ölüm şekli, ölüm zamanı ve ölüm mekânı gibi çeşitli hususiyetlerle bağlantı kurarak ölümü ifade ettiği görülen Atâyî'nin, ölüm bağlamındaki ilintili anlatım üslubunun ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu gaye doğrultusunda, *Atâyî Zeyli*'ndeki ölüm ifadelerinden sadece ilintili anlatıma örnek teşkil edenler tespit edilip değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.⁴ Belirlenen ilintili ölüm ifadeleri “Biyografi Sahibinin İsmi veya Mahlasıyla İlgi Kurularak

¹ *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî'ş-Şakâ'ik*'in inceleme ve tenkitli metnine dayanan bir doktora çalışması Suat Donuk tarafından 2015 yılında yapılmış olup, çalışmanın gözden geçirilmiş hâli kitap olarak 2017 yılında yayımlanmıştır.

² Çalışmamız boyunca bu isimlendirme kullanılacaktır.

³ *Atâyî Zeyli* hakkındaki detaylı bilgi için bk. (Donuk 2017).

⁴ Biyografik eserlerdeki ölüm ifadeleri üzerine çok sayıda çalışma yapılmış olup, bu çalışmaların birçoğunun ölüm ifadelerine sadece fişleme tekniğiyle işaret ettiği görülmektedir. Çalışmamızın sınırları ve metodu belirlenirken ölüm ifadelerine daha çok ilintili anlatım üslubu perspektifinden yaklaşan Ayşe Korkmaz- Mustafa Yasin Başçetin, Maşallah Kızıtaş ve Kenan Mermer'in çalışmalarından ilham alınmıştır. İlgili çalışmalar için bk. (Korkmaz-Başçetin, 2018, 271-292); (Kızıtaş, 2018, 553-577); (Mermer, 2021, 389-423).

Ölümün İfade Edilmesi”, “Biyografi Sahibinin Mesleğiyle İlgili Kurularak Ölümün İfade Edilmesi”, “Biyografi Sahibinin Ölüm Tarihiyle İlgili Kurularak Ölümün İfade Edilmesi” ve “Biyografi Sahibinin Ölüm Mekânıyla İlgili Kurularak Ölümün İfade Edilmesi” olmak üzere dört başlık altında tetkik edilmiştir. Çalışmamızda *Atâyî Zeyli*'ndeki ölüm ifadelerinin fişlenerek okura sunulmasından ziyade ölüm bağlamındaki ilintili anlatımın *Atâyî*'nin nesir üslubuna etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Biyografi Sahibinin İsmi veya Mahlasıyla İlgili Kurularak Ölümün İfade Edilmesi

1.1. Biyografi Sahibinin İsminin veya Mahlasının Aynı Şekliyle Ölüm İfadesi İçerisinde Kullanılması

Atâyî Zeyli'ndeki ölüm ifadelerinin birçoğunda biyografisi verilen kişinin ismi veya mahlasının doğrudan yer aldığı görülmektedir. Üftâde'nin ölümünü “...*nihâl-i sâyedâr-ı vücûdî hâk-i fenâya üftâde...*” (Donuk, 2017, 1/1002) şeklinde kaleme alan *Atâyî*, kelimelerin çağrışım dünyasına hâkim bir tutumla okurun düşünce ve anlam kapılarını aralayarak ölümü estetik bir hâle büründürmüştür.

Bahrî Hasan Çelebi'nin ölümü için “Rahmet denizinin çukuru oldu” manasına gelen “...*ğavta-ğor-ı bahr-ı rahmet olmuş idi.*” (Donuk, 2017, 1/862) ifadelerini kullanan *Atâyî*'nin, biyografisi verilen **Bahrî** Hasan Çelebi'nin mahlasını hem olduğu gibi kullandığı hem de mahlasın manasıyla ölüm ifadesini pekiştirerek anlam katmanı oluşturduğu görülmektedir.

Râzî Efendinin ölüm kaydındaki “...*râz-ı mermûz ve sırr-ı süveydâ-yı merkûz gibi zîr-i hâkde meknûz oldı.*” (Donuk, 2017, 2/1580) ifadelerinde görüldüğü üzere *Atâyî*, tercüme sahibinin ismiyle ilintili olarak hem Farsça “*râz*” kelimesini hem de Arapça “*sır*” kelimesini bir arada kullanarak üslubunu zenginleştirmiştir.

Atâyî, **Çeşmecizâde** Nimetullah Efendi'nin ölümünü “...*tarîk-ı çeşme-i mâ'u'l-hayâtı mesdûd ve 'âzim-i mâ'-ı meskûb u zıll-ı memdûd oldı.*” (Donuk, 2017, 1/484) ifadeleriyle kaleme alırken “çeşme” kelimesini kullanmakla birlikte “*mâ'u'l-hayât*” ve “*mâ*” gibi çeşme kelimesiyle alakalı sözcüklere de yer vermiştir. Bu ifadelerde yer alan “...*'âzim-i mâ'-ı meskûb u zıll-ı memdûd oldı.*” ifadesi *Kur'ân-ı Kerîm*'de yer almaktadır. *Atâyî*, mezkûr ifadede görüleceği üzere “*Ve zıllin memdûdin, Ve mâin meskûbin*”⁵ ayetlerini değiştirerek iktibas etmiştir.

Necmî Efendi için “...*necm-i hayâtı âfil ve nahl-i kâmeti fenâya mâ'il olup, 'Ve'n-necmu ve's-seceru yescudân*”⁶ *şahîfe-i hâline 'unvân olmuş idi.*” (Donuk, 2017, 1/545) ve **Nurullah** Efendi için “...*çerâğ-ı efrûhte-i hazret-i mollâ*

⁵ “Kesintisiz gölgeler altında, çağlayanların kenarında.” (*Kur'ân Yolu*, 18 Mart 2024, el-Vâkıa 56/30-31).

⁶ “*Bitkiler ve ağaçlar secde ederler.*” (er-Rahmân 55/06).

olmağla '*nûrun 'alâ nûr*'⁷ mazmûnı ile hüveydâ..." (Donuk, 2017, 2/1409) ifadelerini kullanan Atâyî'nin, kişilerin isimlerinin geçtiği ayetlerden iktibasta bulunarak ölümü kaleme aldığı ve bu sayede üslubuna renk kattığı görülmektedir.

Atâyî, Bostanzâde Efendi'nin ölümünü, "...*bostân-ı zindegânîsi mübtelâ-yı züyûl-i fenâ ve şâhsâr-ı emânîsi berg-rîz-i hâdimü'l-lezzât ile bî-berg ü nevâ oldı.*" (Donuk, 2017, 2/1334) şeklinde kaleme alırken hem "hayat bostanı" ifadesini kullanarak biyografi sahibinin ismini olduğu gibi kullanmış hem de "*Lezzetleri yok eden ölümü çok hatırlayınız.*"⁸ hadisini nâkıs iktibas ederek anlatım çeşitliliği oluşturmuştur.

Atâyî, ünvanı şah olanların ölüm kayıtlarını benzer ifadelerle dile getirirken başta "şah-mat" terimi olmak üzere satranç oyunu ile alakalı olan terim ve ifadeleri kullanmıştır. **Şâh** Mehemmed Efendi için "Hayat örtüsü (satrancın oynandığı örtü) ölüm eliyle dürüldü ve ecel Leclâc'ının hamlesiyle de şâh mât oldu." manasına gelen "...*naṭ'-ı hayâtı tayy-kerde-i dest-i memât ve Leclâc-ı ecel manşûbesi ile "Şâh mât" olup...*" (Donuk, 2017, 1/541) ifadelerini kaleme alan Atâyî, **Şâh** Mehemmed Efendi'nin ölümünü satranç terimleriyle ilişkilendirmiştir. Satranç oyununun mucidi ve piri olarak bilinen "Leclâc" yahut "Leylâc"⁹, satranç örtüsü/tahtası anlamına gelen "naṭ", satrançta çeşitli oyunlarla oyunu bitirmek anlamına gelen "mat olmak" ve kral öldü manasına gelen "şah-mat" kelimeleri birarada kullanılmıştır. "...*Şâh-ı çüpîn gibi kuvvet ü hareketi mefkûd ve tarîk-ı âmed-şüd-i naṭ'-ı şihhati mesdûd olup Leclâc-ı ecel "şâh mât" dimiş idi.*" (Donuk, 2017, 1/932) şeklindeki Nakîb Şâhî Şah Mehmed için kaleme alınan ölüm ifadelerinde de benzer bir ilişkilendirme görülmektedir.

Atâyî'nin ölüm ifadelerinde biyografi sahibinin ismi, mahlası ya da lakabıyla alakalı deyimler de yer almaktadır. **Gümüştayak** lakaplı Ali Efendi için "...*bezm-i cihândan ayak çeküp cām-ı ecelden bî-hüş...*" (Donuk, 2017, 2/1354) ifadelerini kullanan Atâyî, onun dünya meclisinden ayak çektiğini kaleme alarak ilintili bir anlatım oluşturmuştur.

"Vücutunun keskin kılıcı tabut kını ile ortadan kaldırıldı ve Sam'ın kılıcı gibi fena çukuruna gömüldü." manasına gelen "...*hüsâm-ı vücûdî kırâb-ı tâbût ile nâ-peydâ ve şamsâm-ı Sâm gibi medfûn-ı daḥme-i fenâ olmuş idi.*" (Donuk, 2017, 1/272) şeklindeki **Hüsâmeddîn** Efendi'nin ölüm kaydında, biyografi sahibinin hem isminin hem ismiyle alakalı kelimelerin hem de yine ismiyle alakalı şöhrete sahip olan bir kişinin zikredilerek katmanlı bir anlatım oluşturulduğu görülmektedir. Zâl'in babası, Rüstem'in dedesi, Nerîmân'ın oğlu ve Gerşâsp'ın torunu olan Sâm, savaşlarda yiğitçe savaşmış olağanüstü işler

⁷ "Nur üstüne nûr." (Nûr 24/35).

⁸ Tirmizî, "Zühd", 4; İbn Mâce, "Zühd", 3.

⁹ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. (Pala, 2006, 344).

başarmış ve kendisine Ferîdûn tarafından dünya pehlivanı unvanı verilmiştir.¹⁰

Kaleciklizâde Ahmed Efendi'nin ölüm kaydında da ismi ve ismiyle alakalı kelimelerin yanı sıra ismiyle alakalı meşhur bir kişinin de zikredilerek anlatının mahiyetinin pekiştirildiği görülmektedir. “Ecelin Cengiz'i, vücut kalesini darmadağın ve beden burcunu toprağa denk etti.” manasına gelen “...**Cengiz-i ecel kal'a-i vücūdını zîr ü zeber ve burc-ı bedenin hâke ber-â-ber eyledi.**” (Donuk, 2017, 2/1804) ifadesiyle yakıp yıkması ve zulmü ile ünlünen Moğol İmparatorluğunun kurucusu ve ilk hükümdarı (Zavotçu, 2018, 147) olan Cengiz Han'a göndermede bulunularak ölüm tasvir edilmiştir.

Iydî Efendi'nin biyografisindeki “...**'idgâh-ı sürürî mâtemkede-i melâl oldı.**” (Donuk, 2017, 2/1317) ve **İşretî** Çelebi'nin biyografisindeki “...**'işret-serâ-yı hânesi mâtemkede oldı.**” (Donuk, 2017, 1/365) şeklindeki ifadelerde görüldüğü üzere Atâyî, biyografi sahiplerinin isimlerine veya lakaplarına Arapça ve Farsça çeşitli ekler getirerek türettiği kelimelerle de ölümü kaleme almıştır.

Kara **Mahmud**'un biyografisindeki “...**'âzim-i dâru'l-hulūd ve murabba'-nişin-i maqâm-ı mahmūd olup...**” (Donuk, 2017, 1/582) ve Kefevî **Mahmud** Efendi'nin biyografisindeki “...**rû-nihâde-i dergâh-ı Ma'būd ve 'âzim-i dârü'l-hulūd-ı maqâm-ı mahmūd oldı.**” (Donuk, 2017, 1/828) şeklindeki ifadelerde “mahmud” kelimesinin manasının gözetilerek kullanıldığı, her iki biyografide de aynı terkiplere yer verildiği görülmektedir. Bu husus, Atâyî'nin “mahmud” kelimesini sadece makamla ilişkilendirdiğine delalet etmektedir.

Atâyî, biyografi sahiplerinin isimlerinin geçtiği manzumeler vasıtasıyla da ölümü dile getirmiştir. **Hazanî**'nin biyografisinde Gazâlî'ye ait “Ömrümün ilkbaharı geçti, sonbaharı geldi. Gam akşamının sabahı olmadığından ümit sabahına eremedim.” beytinin onun ölüm hâlini yansıttığını ifade etmiştir:

“...**toğuz yüz yetmiş toğuz senesinde, Beyt:**

İrdi hazânî 'ömrümün veh ki dahı bahârı yok

Şubh-ı ümmîde irmedüm ğam şebînün nehârı yok¹¹

zebân-zed-i lisân-ı hâli ve hâtîme-i rûz-nâme-i ahvâli olmuş idi.”

(Donuk, 2017, 1/583)

Atâyî, Terzi Muslihiddin'in ölümünü “Başkasının bağlılık ipini makas gibi kes' mısrasında olduğu gibi nefes ipliği kesildi; bağları, Hz. İsa'nın iğnesi gibi eteğine sarıldı ve ‘Terziye göç demişler [iğnem başımda demiş]’ atasözüne uyarak bir nefeste Hakk'a ulaştı.” manasına gelen ifadelerle kaleme almıştır:

“...**Mışrâ':**

¹⁰ Detaylı bilgi için bk. (Yıldırım, 2008, 669-670).

¹¹ Bu beyit, Gazâlî mahlaslı Deli Birader'e aittir. Beytin geçtiği yer için bk. (İşinsu Durmuş, 2020).

Mıkrâz gibi rişte-i peyvend-i gayrı kes¹²

mazmûnı üzere **bürîde-târ-ı nefes olup 'alâ'ik u esbâb süzen-i 'İsâ** gibi dâmen-gîr ve âmâl-i bî-me'âl-i dehr-i pür-şitâb, hâr-ı hâlîde-i zâmîr olmamağın dest-yârî-i sebûk-bârî ile bir nefesde vâsıl-ı Hakk ve "**Derziye göç demişler...**" meseline mâ-şadağ olmuş idi." (Donuk, 2017, 2/1329).

Yukarıdaki ölüm kaydında görüldüğü üzere terzilikle alakalı terimlerin yer aldığı bir manzumenin alıntılanması, Hz. İsa'nın iğnesi kıssasına telmihte bulunulması¹³ ve terzilikle alakalı bir de atasözüne yer verilmesi ilintili ve çok katmanlı bir anlatımı meydana getirmiştir.

Tablo 1: Biyografi sahibinin isminin veya mahlasının aynı şekliyle ölüm ifadesi içerisinde kullanıldığı biyografiler¹⁴

İSMİ/MAHLASI	ÖLÜM İFADESİ	DİL İÇİ TERCÜMESİ
el-Mevlâ Mehemmed ('Aysî Efendi) { 'Aysî }	"...berg-i 'İşi âsîb-resîde-i hazân ve nâm ü nişânı zîkr-i 'İş-i nâ-murâdân gibi mahz-ı dâstân oldu." (s. 1367)	Hayat yaprağı sararıp soldu ve onun ismi, muradı olmayanların yaşam zikri gibi destanlaştı.
el-Mevlâ Hasan (Bahrî Hasan Çelebi) { Bahrî }	"...ğavta-ğor-ı baħr-ı rahmet olmuş idi." (s. 862)	Rahmet denizinin çukuru oldu.
eş-Şeyh 'Ömer ('Ömer Bâkî)	"...menzil-i bâkî ye 'azîmet itmiş idi." (s. 1528)	Ebedî menziline doğru yola çıktı.
el-Mevlâ Ramazân bin 'Abdu'l-muhsin	"...rûh-ı revâmı 'âric-i ma'âric-i 'illiyîn ve dâhil-i nûzhetkede-i behişt-i	Ruhu en yüce makamın merdivenlerine doğru yükseldi ve yüce cennete

¹² Bu mısra Bâkî'ye aittir:

Zülf-i nigâre şâne-veş olursa dest-res

Mıkrâz gibi rişte-i peyvend-i gayrı kes (Küçük, ts., 168).

¹³ Rivâyete göre Hz. İsa'nın üzerinde dünya eşyası olarak bir tas, bir tarak ve bir iğne varmış. Birinin eliyle su içtiğini, bir başkasının da parmaklarıyla sakalını taradığını görünce taşı ve tarağı bırakmış. Göğe çıkarıldığı zaman üstünde dünya nimeti olarak yalnızca bu iğne bulunmuş ve bu yüzden sorguya çekilmiştir (Pala, 2006, 248-249).

¹⁴ Çalışmamızdaki bütün tablolar, Suat Donuk'un "*Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî Tekmiletî'ş-şakâ'ik: Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli (C. I-II)*" başlıklı çalışması esas alınarak hazırlanmış olup parantez içinde verdiğimiz sayfa numaraları mezkûr çalışmadaki sayfa numaralarıdır.

el-Vizevî eş-Şehîr bi- Behiştî (Behiştî Efendi) { Behiştî }	berîn oldu.” (s. 580)	dâhil oldu.
el-Mevlâ ‘Abdu’l- bâkî (Beķâyî Efendi) { Beķâyî }	“... beķā-yı fenāya tebdîl ve kevkeb-i vücûdı burc-ı hāk-i mezāra taḥvîl eyledi.” (s. 951)	Fenâ sonsuzluğuna yöneldi ve vücut yıldızı mezar toprağının kalesi oldu.
el-Mevlâ Muştafâ İbn el-Mevlâ el- Fâzıl Bostân es- Şadru’l-celîl (Bostân-zāde Efendi)	“... bostân-ı zindegânisi mübtelâ-yı züyûl-i fenâ ve şâhsâr-ı emânisi berg-rîz-i <i>hâdimü’l-lezzât</i> ¹⁵ ile bî- berg ü nevâ oldu.” (s. 1334)	Hayat bahçesi, yokluk eklerinin müptelası oldu ve lezzetleri yok eden arzularının ağacını yapraksız ve nasipsiz bıraktı.
el-Mevlâ Aḥmed bin ‘Abdu’l-laṭîf eş-Şehîr bi- Buḥârî-zāde (Buḥârî-zāde Aḥmed Çelebi)	“...bâ’is-i germiyyet-i buḥârî-i dimāğ olan buḥâr-ı raķîķi münķazî oldı.” (s. 783)	Akıl buharının sıcaklığına sebepl olan ince buharı sona erdi.
el-Mevlâ Muştafâ eş-Şehîr bi- Ḥazānî (Mevlânâ Ḥazānî) { Ḥazānî }	...Beyt: <i>İrdi ḥazānî ‘ömrümüñ veh ki daḥı baharı yoķ Şubḥ-ı ümmîde irmedüm gam şebiniñ nehâri yoķ</i> zebân-zed-i lisân-ı ḥâli ve ḥâtime-i rûz-nâme-i aḥvâli olmuş idi. (s. 583)	“Ömrümün ilkbaharı geçti, sonbaharı geldi. Gam akşamının sabahı olmadığından ümit sabahına eremedim.” beyti onun hâl dilimi yansıtan son sözleri oldu.
el-Mevlâ Celâl (Yegân-zāde Celâl Efendi)	“...rüy-mâl-i dergâh-ı Zü’l- celâl eyledi.” (s. 1408)	Celal sahibi olan Allah’ın dergâhına yüz sürdü.

¹⁵ “Lezzetleri yok eden ölümü çok hatırlayınız.” Tirmizî, “Zühd”, 4; İbn Mâce, “Zühd”, 3.

Muştafâ Beg (Nişancı Celâl-zâde) {Nişânî}	"...menşür-ı 'ömri tûmâr ve defter-i hayâtı hatm-kerde-i dest-i rûzgâr olup i'tidâl-i mâh-ı celâlîsi berg-rîz-i fenâya tebdil (s. 490)	Ömür kâğıtları dağıldı ve hayat defteri sonlanıp yücelik ayının yumuşaklığı fenâ yaprağına döndü.
el-Mevlâ Hüsâme'd-dîn (Cellâd-zâde)	"...küşte-i cellâd-ı dehr-i bî-emân oldu." (s. 1499)	Merhametsiz dünyanın cellâdı canını aldı.
el-Mevlâ Muştafâ (Cenâbî Efendi) { Cenâbî }	"...emânî-i dünyeviyyeden me'yûs ve müteveccih-i cenâb-ı Kuddûs oldılar." (s. 904)	Dünya arzusundan ümidi kalmadı ve Kuddûs olan Allah'a yöneldi.
el-Mevlâ Ni'metu'llâh (Çeşmeci-zâde) {Na'îmî}	"...tarîk-ı çeşme-i mâ'u'l-hayâtı mesdûd ve 'âzim-i mâ'-ı meskûb u zıll-ı memdûd ¹⁶ oldu." (s. 484)	Ölümsüzlük suyunun çeşmesinin yoluna set çekildi ve çağlayan bir su başı ile yayılmış sürekli bir gölgeye yöneldi.
el-Mevlâ Hâlîl bin 'İsâ Paşa (Hâlîl Beg el-Cenderî) {Muḥlişî / Defterî }	"... defter-i hayâtı qarîn-i hitâm oldu." (s. 510)	Hayat defteri tamamlandı.
el-Mevlâ Muşliḥî'd-dîn (Derzî Muşliḥî'd-dîn)	"...Mıṣrâ': Mıkrâz gibi rişte-i peyvend-i gayrı kes ¹⁷ mazmûnı üzere bürîde-târ-ı nefes olup ' alâ'ik u esbâb süzen-i 'İsâ gibi	"Başkasının bağıllık ipini makas gibi kes" mısrasında olduğu gibi nefes ipliği kesildi, bağları Hz. İsa'nın iğnesi gibi eteğine sarıldı. "Terziye göç demişler [iğnem

¹⁶ "Kesintisiz gölgeler altında, çağlayanların kenarında." (el-Vâkıa 56/30-31).

¹⁷ "Zülf-i nigâre şâne-veş olursa dest-res

Mıkrâz gibi rişte-i peyvend-i gayrı kes" (Küçük, ts., 168).

	dâmen-gîr ve âmâl-i bî-me'âl-i dehr-i pür-şitâb, hâr-ı hâlîde-i zâmîr olmamağın dest-yârî-i sebük-bârî ile bir nefeste vâsıl-ı Hâk ve <i>'Derziye göç demişler...'</i> meseline mâ-şadağ olmuş idi." (s. 1329)	başımda demiş]" atasözüne uyarak bir nefeste Hakk'a ulaştı.
eş-Şeyh Mehemmed (Dizdâr -zâde Efendi)	"... dizdâr -ı kal'a-i bedeni hücûm-ı emrâzla maqâm-ı me'lûfinden hürûc ve menâr-ı envâr-ı 'illiyîne 'urûc itmiş idi." (s. 1247)	Beden kalesinin muhafızı, hastalık hücumuyla alışkın olduğu makamdan çıkıp en üst makamın nurlu minaresine yükseldi.
el-Mevlâ Şemse'd-dîn Mehemmed bin eş-Şeyh Ġarse'd-dîn Aħmed eş-Şehîr bi-Şihâb (Re'îsü'l-eṭıbbâ Ġarse'd-dîn -zâde)	"... Ġars -ı hâk-i fenâ ve tuħm-i emeli hebâ oldu." (s. 738)	Fenâ toprağına dikildi ve arzu tohumu hebâ oldu.
el-Mevlâ 'Abdu'llâh bin 'Abdu'l-kâdir (Ġazâlî -zâde)	"... Ġazâle -i rûhı burc-ı bedenden ġarib ve vahşetġâh-ı dehr-i pür-şürdan dârü'l-üns-i kudse hârib oldu." (s. 533)	Ruh ceylanı bedeninden uzaklaştı ve korkuyla dolu dünyadan mübarek yakınlığın mekânına kaçtı.
el-Mevlâ 'Alî (Ġümüşayak)	"...bezm-i cihândan ayak çeküp câm-ı ecelden bî-hüş ve ġaltân-ı hülle vü istebrak-ı nüzhetġâh-ı sürüş olmuş idi." (s. 1354)	Ölüm kadehinden içince kendinden geçip dünya meclisinden ayak çekti ve cennet elbisesiyle mesire yerlerinde dolaşan bir

		melek oldu.
eş-Şeyh İbrâhîm (Gülşeni) { Gülşeni }	"...terk-i nüzhetgâh-ı cihân ve 'azm-i gülşen -serâ-yı cinân itmişler idi." (s. 390)	Dünya bahçesini terk etti ve cennet sarayının gül bahçesine doğru yola çıktı.
eş-Şeyh Ahmed Hayâlî (Gülşeni- zâde Seyyid Hayâlî) {Hayâlî}	"...gül-berg-i cem'iyeti perîşân ve 'âzım-i gülşen -i cinân oldu." (s. 682)	Gül yapraklarının tamamı perişan oldu ve cennetlerin gül bahçesine doğru yola çıktı.
el-Mevlâ Hamza (Germiyânî Hamza Efendi) {Vuşulî}	"... hamza -i şandalî-nişîn-i bedeni seyr-i Kâf-ı 'ademe revân ve şahîfe-i 'âlemde elif-i kâmeti gamze-i serpençe-i ecelden hemze gibi pîçân oldu." (s. 1077)	Sandal ağacından yapılan güçlü beden tahtı yokluk Kaf'ını seyretmeye gitti ve dünya sayfasındaki elif gibi uzun ve dik boyu ecel pençesinin göz kırpmasıyla hemze gibi büküldü.
el-Mevlâ 'Abdu'llâh (Kızılca Hayre'd- dinoğlu)	"...tevdî'-i 'âlem-i fânî ve şeb-be- hayr -ı rûz-ı zindegânî itdiler." (s. 1506)	Fânî âleme veda edip canlılık günü hayırla canlandırıldı.
el-Mevlâ Hüsâme'd-dîn (Hüsâm el- Qazî)	"... hüsâm -ı vücudı kırâb-ı tâbût ile nâ-peydâ ve şamşâm-ı Sâm gibi medfûn-ı dağme-i fenâ olmuş idi." (s. 272)	Vücudunun keskin kılıcı tabut kını ile ortadan kaldırıldı ve Sam'ın kılıcı gibi fena çukuruna gömüldü.
el-Mevlâ Bayram (Iydi Efendi)	"... ' idgâh -ı sürûrî mâtemkede-i melâl oldu." (s. 1317)	Neşesinin bayram yeri, hüznün matem evine döndü.
el-Mevlâ İslâm (İslâm Efendi)	"...âheng-i hiccetü'l- İslâm -ı dârü's-selâm ve istilâm-ı maḥâcir-i ḥavrâ için şaḥn-ı cinânda maḳâm	Cennette İslam haccının ahengini yaşamak ve hurilerin göz çukurlarını öpmek için cennet

	eyledi.” 1079	meydanına yerleşti.
el-Mevlâ Muştafâ bin Hasan bin 'Abdu'llâh ('İşreti Çelebi) {'İşreti}	“...sebzezâr-ı hayâtı semûm-zede ve 'işret-serâ-yı hânesi mâtemkede oldu.” (s. 365)	Ömrünün yeşillik bahçesi sam yeline tutuldu ve evinin meyhanesi de matem evine döndü.
el-Mevlâ el-Fâzıl 'İvaż ('İvaż Efendi)	“...âriza-i maraż, cevher-i zâtına 'araż olup kesr-i hâdimü'l-lezzât ¹⁸ -ı harf-i 'illete 'ivaż olmağın...” (s. 866)	Hastalık, zatının özüne eklenip illet harfinin lezzetleri yok eden ölüm meleğine bedel olarak kırıldı.
el-Mevlâ Aḫmed (Ḳal'acikli-zâde)	“...Cengîz-i ecel Ḳal'a-i vücûdını zîr ü zeber ve burc-ı bedenî hâke ber-â-ber eyledi.” (s. 1804)	Ecelin Cengiz'i, vücut kalesini darmadağın ve beden burcunu da toprağa denk etti.
el-Mevlâ Şeyḫî (Kâkülperişân Şeyḫî Efendi)	“...hâk-i fenâya üftân ve şemle-i şemli kâküli gibi perişân oldu.” (s. 1215)	Fenâ toprağına düştü ve sarığı, kâkülü gibi dağıldı.
el-Mevlâ İbrâhîm (Ḳaşşâb-zâde)	“...şemşîr-i ḳazzâb-ı ḳaşşâb-ı ecelden ḳurbân ve dîde-dûz-i riyâz-ı cinân olmuş idi.” (s. 1600)	Ecel kasabının çok keskin olan kılıcıyla kurban oldu ve cennet bahçelerine göz dikti.
el-Mevlâ Ḳuṭbu'd-dîn el-'Acemî (Ḳuṭb-ı Taḫtânî)	“...ḳuṭb-ı şimâlî-i hayâtı merkez-i vücûddan zâ'il ve devre-i dülâb-ı 'ömri 'aṫıl olup...” (s. 507)	Hayatının kuzey kutbu vücudunun merkezinden yok oldu ve ömrünün dönen dolabı işe yaramaz bir hâl aldı.
el-Mevlâ Maḫmûd el-Esved el-Kösec (Ḳara Maḫmûd)	“...âzim-i dâru'l-ḫulûd ve murabba'-nişîn-i maḳâm-ı maḫmûd olup...” (s. 582)	Cennete doğru yola çıktı ve övülmeye layık olan makama oturdu.

¹⁸ “Lezzetleri yok eden ölümü çok hatırlayınız.” Tirmizî, “Zühd”, 4; İbn Mâce, “Zühd”, 3.

el-Mevlâ Bālî (Manav Şems)	"... şems -i vücûdı gârib ve gazâl-i rûhı vahşetgâh-ı dünyâdan hârib oldu." (s. 822)	Vücut güneşi battı ve ruh ceylanı dünyanın vahşet yerinden kaçtı.
el-Mevlâ Maḥmūd bin Süleymân (Kefevî Maḥmūd Efendi, Şâhibü'l-Ketâ'ib)	"...rû-nihâde-i dergâh-ı Ma'bûd ve 'âzim-i dârü'l-ḥulûd-ı maḥâm-ı maḥmūd oldu." (s. 828)	Allah'ın dergâhına yüz sürdü ve övülmeye layık olan makama doğru yola çıktı.
Mollâ Ḳâbız (Maḳtûl Ḳâbız)	"...naḳd-i cânı ḳâbız -ı ervâha teslîm itdügine "el- Ḳâbız " (934) lafzı târiḥ düşmiş idi. (s. 433)	Canını ruhları alana teslim etti ve "el-kâbız" sözü ölüm tarihi oldu.
el-Mevlâ Meḥemmed (İstanbulî La'î Efendi) { La'î }	"... aḳıḳ -ı seyyâl-i ḥûn -ı revânı buzlu la'î gibi efsürde-i 'aciz ü a'yâ olup cevher-i mizâcî şikeste..." (s. 1420-1421)	Akıp giden kanının akik taşı buzlu kırmızı taş gibi güçsüzlükten ve acizlikten dondu ve yaratılış cevheri kırıldı.
el-Mevlâ Meḥemmed (Naḳş-bend-zâde)	"... naḳş -ı perend-i dil-pesend-i vücûdı pîçide-i minvâl-i 'adem ve şüret-i dîvâr gibi bî-cân ü bestedem olmuş idi." (s. 1821)	Gönlün beğendiği ipekli kumaşın nakışı, hiçlik doğrultusunda kıvrıldı ve bir duvar gibi cansız ve nefesi tutulmuş oldu.
el-Mevlâ Necme'd-dîn bin Meḥemmed eş-Şehîr bi- Necmî (Necmî Efendi) {Necmî}	"... necm -i ḥayâtı âfil ve naḥl-i ḳâmeti fenâya mâ'il olup, "Ve'n- necmu ve's-şeceru yescudân" ¹⁹ şaḥîfe-i ḥâline 'unvân olmuş idi." (s. 545)	Hayat yıldızı battı ve fidan boyu yok oldu. " <i>Bitkiler-yıldızlar ağaçlar secde ederler</i> " ayeti hâlini yansıttı.
el-Mevlâ Meḥemmed	"... nihâl -i vücûdı ḥazân-ı fenâ ile bî- berg ü ber ve	Vücut fidanı fenâ baharı ile yapraksız ve meyvesiz

¹⁹ "Bitkiler ve ağaçlar secde ederler." (er-Rahmân 55/06).

(Nihâli Efendi) {Nihâli}	şarşar-ı küh-endâz-ı mergle hâke ber-â-ber oldı." (s. 1566)	kaldı. Dağ gibi yeşilliği fırtına ile toprak oldu.
Ni'metu'llâh Çelebi	"...murğ-ı rūhı vâşıl-ı ma'âric-i 'illiyîn ve dâhil-i ni'metkede -i behişt-i berîn oldı." (s. 520)	Ruh kuşu cennetteki en üstün makamın merdivenlerine ulaştı ve cennetin en yüksek makamına dâhil oldu.
el-Mevlâ Meḥemmed Çelebi bin Ramazân (Nişancı Ramazân-zâde)	"...rû-gerdân-ı 'unvân-ı bî- şebât-ı cihân ve bî-nâm ü nişân -ı vâdî-i ḥamûşân oldı." (s. 578)	Dünyanın sebatsız ünvanı yüz çevirdi ve suskunlar vadisinin isimsizi ve nişansızı oldu.
eş-Şeyḥ 'Alî (Noḫta Efendi)	"... noḫta -i zât-ı mes'ûdı sütürde-i şaḫîfe-i şühûd olmuş idi." (s. 707)	Saadetli varlığının noktası, şühûd sayfasından silindi.
el-Mevlâ Aḫmed (Noḫta-zâde)	"... noḫta -i vücûdı sütürde- i gizlik-i fenâ ve şaḫîfe-i şühûddan maḥv-kerde-i üstâd-ı ter-dest-i ḳazâ oldı." (s. 1764)	Vücut noktası, yokluk kalemtraşıyla kazındı ve şühûd sayfasından silindi.
eş-Şeyḥ Muşliḫî'd-dîn eş- Şehîr bi-Nûre'd- dîn-zâde (Nûre'd-dîn- zâde Efendi)	"...pertev-i nûr-ı vücûdı muẓmaḫill ve 'âlem-i envâra müsta'cil olmuş idi." (s. 706)	Vücut nurunun ışığı yok oldu ve nurlar âlemine acele etti.
el-Mevlâ Nûru'llâh (Nûru'llâh Efendi)	"...çerâğ-ı efrûḫte-i ḫâzret- i mollâ olmağla " nûrun 'alâ nûr" ²⁰ maẓmûnı ile hüveydâ..." (s. 1409)	Onun kandilinin ışığı "Nur üstüne nûr" ayetiyle âşikâr oldu.

²⁰ "Nur üstüne nûr." (Nûr 24/35).

el-Mevlâ Yūsuf (Râzî Efendi)	"... râz -ı mermüz ve sırr -ı süveydâ-yı merküz gibi zîr-i hâkde meknüz oldu." (s. 1580)	Üstü kapalı ifade edilen sır ve saplanmış siyah noktanın sırrı gibi toprak altına gömüldü.
el-Mevlâ Rıdvan (Rıdvan Efendi)	"...ravda-i rıdvâna hırâm itdiler." (s. 1479)	Cennete doğru salınarak yürüdü.
el-Mevlâ Rıdvan (Şalıncağ Rıdvan Efendi)	"... 'ıdgâh-ı ervâh-ı Mü'min'in olan hażâ'ir-i cinâna revân ve ravza-i rızvâna hırâmân olmuş idi." (s. 1341)	Mümin ruhların bayram yeri olan cennete salınarak yürüdü.
el-Mevlâ el-Fâzıl ve'l-Mahdûm el-Kâmil Mehemmed 'Alî eş-Şehîr bi- Rızâyî (Rızâyî Çelebi) { Rızâyî }	"...ihrâz-ı rızâ -yı Raḥman itmekle ravza-i rızvâna hırâm ve 'azm-i nüzhetgâh-ı dârü's-selâm itmiş idi." (s. 1779)	Allah'ın rızasını kazanarak cennete yürüdü ve cennet bahçelerinde dolaştı.
el-Mevlâ Sirâce'd-dîn (Sirâc Efendi)	"... sirâc -ı vehhâc-ı vücûdî sîlî-i dest-i rûzgâr ile terk-i taḥt u tâc-ı meclis-i şühûd eyledi." (s. 1296)	Vücudunun çok alevli olan kandili, zamanın şamarı ile tacı ve tahtını terk etti.
el-Mevlâ Sinân (Köse Sinân)	"... sinân -ı zebân-ı munṭaliku'l-beyânı jengâr-beste olup âḥîr 'adem diyârına ṭoğrıldı." (s. 1700)	Salıverilen söz mızrağı paslanıp ölüm diyarına doğruldu.
el-Mevlâ Sinân (Baba-zâde Sinânı)	"...râyât-ı hayâtı şikeste ve sinân -ı zebânı zeng-beste olup üftâde-i hâk-i fenâ ve dîl-dâde-i 'âlem-i beḳâ olmuş idi." (s. 1615)	Hayat sancağı kırıldı ve dil mızrağı paslanıp fenâ toprağına düşerek bekâ âlemine gönül verdi.
eş-Şeyḫ Sefer	"...bu câ-yı ḥâṭırnâkden	Hatırı olan bu mekândan

Ḥ̣āce (Sefer Ḥ̣āce)	sefer ve menzil-i emn ü huzûra güz̄er eyledi." (s. 430)	sefer ederek güvenli ve huzurlu mekâna geçti.
el-Mevlâ Sefer bin Mehemmed el-Ḥ̣ayşerî (Ḥ̣ayşeriyeli Sefer Efendi)	"...kaşr-ı mesâfe-i hayât ve lâzime-i sefer üzere çâr tekbîr-i vedâ'-ı şalât eyledi." (s. 886)	Hayat mesafesini kısalttı ve gerekli olan sefer için veda namazına dört tekbir getirdi.
el-Mevlâ Sefer (Ḥ̣aramanî Sefer Efendi)	"...nev- sefer -i dârü's-selâm ve rû-nihâde-i dergâh-ı Melik-i 'Allâm olup..." (s. 1786)	Dârüsselâm'a yeni sefere çıktı ve her şeye kâdir olan Allah'ın huzuruna yüzünü sürdü.
eş-Şeyḥ Muştafâ (Selâmî Efendi) { Selâmî }	"...azm-i dârü's- selâm ve cennât-ı firsevsî maḡâm eyledi." (s. 1010)	Dârüsselâm'a doğru yola çıktı ve Firdevs cennetinde karar eyledi.
el-Mevlâ Şemse'd-dîn (Ḥ̣āce-zâde Şems Efendi)	"...kevr-i 'imâme-i şemsi câmesi gibi melfûf-ı kefen-i bayramî ve burc-ı tûde-i mezâr âhirîn-i menzil-i ârâmı olup, "İze's- şemsu kuvviret" ²¹ mâ-şadaḡ-ı ḡâlî, "Ve ize'l-kevâkibu'n-teseret" ²² vaşf-ı sirişk-i aḡbâb-ı perîşân-ḡâtır-ı şikeste-bâli olmuş idi." (s. 1228)	Güneş sarığının her bir kıvrımı bayram elbisesi gibi kefenine sarıldı ve mezar yığınının burcu son menzili olup "Güneş dürülüp karardığında" ayeti hâlini "Yıldızlar dağılıp saçıldığında" ayeti de kanadı kırık gönlünün dostlarının gözyaşını tarif etti.
el-Mevlâ Şâh Mehemmed bin Ḥ̣urrem (Şâh Mehemmed Efendi)	"...naḡ'-ı ḡayâtı tayy-kerde-i dest-i memât ve Leclâc -ı ecel manşûbesi ile " Şâh mât" olup..." (s. 541)	Hayat örtüsü (satrancın oynandığı örtü) ölüm eliyle dürüldü ve ecel Leclâc'ının hamlesiyle de şâh mât oldu.
el-Mevlâ Şâh	"... şâh -ı Çüpîn gibi kuvvet	Şah-ı Çupin gibi kuvvet ve

²¹ "Güneş dürülüp karardığında" (et-Tekvîr 81/1).

²² "Yıldızlar dağılıp saçıldığında" (el-İnfitar 82/2).

Meḥemmed (Naḳīb Şāhı)	ü hareketi mefkūd ve ṭarīḳ-ı āmed-şūd-i naṭ' -ı şihḫati mesdūd olup Leclâc -ı ecel " şāh mât " dimiş idi." (s. 932)	hareketi kayboldu ve sağlık örtüsünün gelip gittiği yol kapanıp ecel Leclâc'ı ona şāh mât dedi.
el-Mevlā Şāh Meḥemmed ('Alī Beg-zāde Şāh Çelebi)	"...şāh-ı evreng-i vücūdı ḫal'-ı ḫil'at-i müste'ār ve serīr-i mesned-i 'izz ü i'tibārdan bedel taḫta-i ten-şüy üzere karar eyledi." (s. 1336)	Vücut tahtının şāhı, sahte kaftanı çıkardı ve izzet ile itibar makamının tahtına bedel olarak tenesirde yer tuttu.
el-Mevlā Şem'î (Şem'î Efendi) { Şem'î }	"... şem' -i vücūdı pūf-zede- i şarşar-ı ḫimām ve rişte -i 'ömr-i memdūdı āteş-i ḫarāret-i garīziyye ile temām oldu." (s. 953)	Vücut mumu ölüm rüzgârı tarafından üflenerek söndürüldü ve uzunömür ipi vücut ısısının ateşiyle yok oldu.
el-Mevlā Şemse'd-dīn (Köse Şems Efendi)	"... şems -i ḫayātı garīb ve bezm-i kesretten hārib olup..." (s. 1599)	Hayat güneşi battı ve kesret meclisinden kaçtı.
el-Mevlā Tāce'd- dīn İbrāhīm el- Manavī (Zervā Tāce'd- dīn , Ḥāfız-ı Muḫīṭ)	"... tāc -ı ḫūrşīd-i irtifā'-ı ḫayātı zevāl ve ṭāḳ-ı ṭāḳıyye-i cem'ıyyeti inḫilāl bulup..." (s. 482)	Hayatının yükselen güneşinin tacı yok oldu ve cemiyeti koruyan kemeri dağıldı.
el-Mevlā Tāce'd- dīn (Manav Tāce'd-dīn)	"... tāc -ı ibtihācı zīver-i tābūt-ı fenā ve ḳabā-yı bībeḳā-yı iḳbāli sūtre-i taḫt-ı Çübīn-i pā-der-hevā olup..." (s. 1200)	Sevinç tacı, fenā tabutunun süsü; ikbalinin ölümlü zırhı da Çübīn tahtının havada kalan örtüsü gibi oldu.
el-Mevlā Tāce'd- dīn (Tāce'd-dīn)	"... tāc -ı şeb-çerāğı imtizāc- ı ḫūrşīd gibi mütevārī-i ḡamām-ı ḫimām	Gece parlayan kandil tacı güneş gibi ölüm bulutunun arkasına

Efendi)	olduğda...” (s. 1483)	saklandı.
el-Mevlâ Muştafâ bin ‘Alî (Turâbî-zâde , Akşehrî)	“... ‘âlem-i âhîrete sefer ve zîr-i turâbî mağarr itmişler idi.” (s. 829)	Âhîret ülkesine gitti ve toprak altını mesken edindi.
el-Mevlâ Muştafâ (‘Uşşâkî-zâde)	“...terk-i kuyûd-ı bî-sûd-ı cihân ve Ka’betü’l- ‘uşşâkî mecma’-ı liķâ’u’llâha iħrâmı kefen ber-düş idüp revân oldu.” (s. 1751)	Cihanın faydasız kayıtlarını terk etti ve kıyamet gününün kavuşma yeri olan âşıklar Kabesi’ne doğru ihramı (kefeni) sırtına alarak yürüdü.
el-Mevlâ İbrâhîm (‘Âzerî Çelebi) { ‘Âzerî }	“...şu’le-i âzerî muntafi ve şeb-çerâğ-ı peykeri müntefî olmuş idi.” (s. 853)	Ateş alevi söndü ve yüzünün gece parlayan ışığı yok oldu.
eş-Şeyh Meħemmed eş-Şehîr bi- ‘Üftâde (‘Üftâde Efendi Hâzretleri)	“...nihâl-i sâyedâr-ı vücûdî ħâk-i fenâya üftâde ve gül-berg-i ‘izâr-ı nezâhet-âlûdî dergâh-ı Ĥudâ’ya nihâde oldu.” (s. 1002)	Vücut fidanının gölgesi fânî toprağâ düştü ve nezâhet dolu yanağının gül yaprağı Allah’ın dergâhına kondu.
el-Mevlâ Meħemmed bin ‘Abdu’l-‘azîz (‘Vücûdî Efendi) { ‘Vücûdî }	“...ârzû-yı envâr-ı şühûd ile maħv-ı vücûd ve nisâr-ı naķdîne-i cân ile ‘arz-ı sehâ vü cûd eyledi.” (s. 1442)	Şühût nurlarının arzusuyla vücudu mahvoldu ve can parasını saçarak cömertlikte bulundu.
el-Mevlâ ‘Alâ’e’d-dîn (‘Alî ‘Zav)	“... zav -ı mişbâh-ı hayâtı püf-zede-i şarşar-ı fenâ ve evrâķ-ı cem’iyyeti nümüdâr-ı eydî-i Sebâ oldu.” (s. 281)	Hayat kandilinin ışıltısı fenâ rüzgârıyla söndürüldü ve bütün yaprakları Sebâ ülkesinin ellerini gösteren oldu.
el-Mevlâ Meħemmed Zemân (Meħemmed)	“... zemân -ı ‘ömri kaç’-ı peyvend-i ħâl ü istiķbâl eyledi.” (s. 1449)	Ömrü, şimdinin ve geleceğın bağını kesti.

Zemân Efendi)		
eş-Şeyh Ahmed (Kılbirci Şeyhi) (Mihmândâr)	“... mihmân -ı mükerrem-i dârü's-selâm oldı.” (s. 685)	Mübarek Dârüsselâm'a misafir oldu.
el-Mevlâ Hüseyin (Zuhûrî Efendi)	“...şem'-i hayâtı püf-zede-i şarşar-ı fenâ ve şu'le-i zuhûrî cevher-i cân gibi nâ-peydâ olup...” (s. 1234)	Hayat mumu fenâ rüzgârıyla söndü ve varlığının ateşi can cevheri gibi ortadan kayboldu.

1.2. Biyografi Sahibiyle Aynı İsmle Sahip Meşhur Bir Kişinin İsmi Zikredilmesiyle Ölümün İfade Edilmesi

Atâyî, biyografi sahibiyle aynı isme sahip şöhret sahibi bir ismi zikrederek ya da aynı isme sahip ismin şöhret vesilesine atıfta bulunarak ölümü niteler. “...**İdris**-i rûh-ı pür-fütûhı a'lâ-yı 'illiyîne revân oldı.” (Donuk, 2017, 1/1531) ifadesinde görüldüğü üzere **İdris** Efendi olarak tanınan Şeyh Ali'nin ölüm kaydı “Ferahlıklarla dolu ruhu İdris gibi en üstün makama doğru yola çıktı.” şeklinde dile getirilmiştir. İdris Efendi'nin makamı, Hz. İdris'in makamına teşbih edilmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de yer alan, “*Kitapta İdrîs'i de okuyarak an. Hakikaten o, pek doğru bir insandı ve bir peygamberdi. Onu üstün bir konuma getirdik.*” (Meryem 19, 56-57) ayetlerinin neye delâlet ettiği hususunda farklı yorumlar yapılmıştır. Bazıları bunun İdris'in ruhunun kabzedildiği dördüncü veya altıncı kat sema olduğunu, bazıları bununla cennetin kastedildiğini, kimileri de ona peygamberlik verilmesinin ima edildiğini söylemişlerdir (Harman, 24 Nisan 2024).²³ Atâyî de İdris Efendi'nin ölüm kaydında bu ayetlere manen telmihte bulunmuştur. Ayrıca biyografi sahibinin ismiyle müştak olan “a'lâ” kelimesine “a'lâ-yı 'illiyîne” terkibi içersinde yer veren Atâyî, Şeyh Ali Efendinin ölüm güzellemesini, “a'lâ-yı 'illiyîne” gönderme yaptığı Bâkî'ye ait bir beyitle de taçlandırmıştır:

“...**İdris**-i rûh-ı pür-fütûhı a'lâ-yı 'illiyîne revân oldı. *Beyt:*

Rûh-ı revânı göklere irdi Hümâ gibi

Qaldı hazîz-i hâkde bir iki üstüh'ân²⁴” (Donuk, 2017, 2/1531)

Cafer Efendi ismine sahip olan dört farklı biyografideki ölüm kayıtlarında Cafer B. Ebû Tâlib'in (ö. 8/629) zikredildiği ve biyografi sahiplerinin ona teşbih edildiği görülmektedir. Hz. Muhammed'in amcasının

²³ Detaylı bilgi için bk. (Kaplan, 2020, 63-83).

²⁴ Bu beyit Bâkî'ye aittir. bk. (Küçük, ts., 57).

oğlu olan Cafer B. Ebû Tâlib, Mûte'de yapılan savaşta sancağı taşıırken her iki kolunu da kaybedip şehit olmuş ve kendisine Allah tarafından iki kanat bahşedildiğinin ve cennette uçtuğunun Hz. Muhammed'e vahyedilmesiyle Tayyâr lakabıyla anılmıştır.²⁵ "...**Ca'fer-i Tayyâr** -ı rûhı vâşıl-ı evc-i 'illiyîn olmuş idi." (Donuk, 2017, 1/736), "...mânend-i **Ca'fer-i Tayyâr** ve kevkeb-i seyyâr, a'lâ-yı 'illiyînde karar idüp..." (Donuk, 2017, 1/827) ve "...ve **Ca'fer-i Tayyâr**-ı rûhı vâşıl-ı evc-i 'illiyîn oldu." (Donuk, 2017, 1/736; 2/1602) cümlelerinde görüldüğü üzere Cafer-i Tayyâr'ın kanatlanarak cennete vâsil olması inancına telmihte bulunularak ilintili bir anlatım oluşturulmuştur.

Kara **Cafer**'in biyografisinde ise hem Cafer-i Tayyâr'la hem de Abbâsîlerin önde gelen devlet adamlarından biri olan ve adına altın sikkeler bastırmasıyla bilinen Cafer-i Bermekî'yle (ö.187/803) (Yıldız, 26 Nisan 2024) bağlantı kurulmuştur. Atâyî, "...**murğ**-ı rûhı riyâz-ı kudse **tayyâr** ve nakd-i vücûdi mânend-i zer-i **Ca'ferî** medfûn-ı dahme-i mezâr olup..." (Donuk, 2017, 1/280) cümlesiyle Kara Cafer'in ruh kuşunun tıpkı Cafer-i Tayyâr gibi cennete uçtuğunu, bedeninin de Caferî altını gibi toprağın altına gömüldüğünü ifade etmiştir.

Kepenekcizâde **Süleyman** Efendi, Bıyıklı **Süleyman** Efendi ve Müftü **Süleyman** Efendi'nin biyografilerindeki ölüm ifadelerinde telmih ve teşbih suretiyle Hz. Süleyman'ın zikredildiğini görmekteyiz. "Yola çıkan kuşu, Süleyman'ın Hüdühüd'ü gibi bekâ âlemine kanat açtı." manasına gelen "...**murğ**-ı revânı **Hüdühüd-i Süleymânî** gibi 'âlem-i bekâya **pervâz** eyledi." (Donuk, 2017, 1/739) ifadelerinde Atâyî, Kur'ân'ın pek çok ayetinde geçen ve Hz. Süleyman'a hizmet eden bir kuş olan "Hüdühüd" (Pala, 2006, 227-228) ile "murg" ve "pervaz eylemek" gibi kuşla ilintili kelimelere yer vererek ölüm tasviri yapmıştır. Ayrıca Hz. Süleyman'ın kuşlarla konuşabilme mucizesine²⁶ telmihte bulunarak zengin bir anlatım oluşturmuştur.

Atâyî, Bıyıklı **Süleyman** Efendi ve Müftü **Süleyman** Efendi'nin ölümünü kaleme alırken Hz. Süleyman'la ilintili kelimeleri kullanmanın yanı sıra Hz. Süleyman ile ilgili ayetlerden de alıntı yapmıştır. Mezkûr biyografilerde yer alan "...**murğ**-ı fermân-ber-i rûh-ı revânı evc-i 'illiyîne **pervâz** ve zebân-ı hâli '**mâliye lâ era'l-hudhude'** mefhûmını **hatm-i kelâm-ı meclis-i râz** eyledi." (Donuk, 2017, 2/1224) ve "...**Hüdühüd**-i rûh-ı revânı **kafes**-i tenden âzâd ve **Süleymân**-ı zebân-ı hâli '**mâliye lâ era'l-hudhude'** mazmûnı ile feryâd iderek..." (Donuk, 2017, 2/1454) ifadelerinde "Hüdühüd'ü niçin göremiyorum" manasına gelen Neml Sûresi 20. ayetinden iktibas yapıldığı görülmektedir. Bu ifadelerde, biyografi sahiplerinin mübarek makama uçmalarıyla Hüdühüd'ün ortadan kaybolması ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda, Neml Sûresi'nin 20-22. ayetlerinde yer alan "Süleyman kuşları gözden geçirdi ve 'Hüdühüd'ü niçin göremiyorum; yoksa kayıplara mı karıştı?' diye sordu. 'Ya bana açık bir gerekçe

²⁵ Detaylı bilgi için bk. (Önkal, 26 Nisan 2024).

²⁶ "Süleyman Dâvûd'un yerine geçti. Dedi ki: "Ey insanlar! Bize kuşdili öğretildi ve bize her şeyden gerektiği kadar verildi. Doğrusu bu apaçık bir lutuftur." (en-Neml 27/16)

getirir veya onu şiddetle cezalandırırım ya da onu -boğazlarım!' Çok geçmeden hüdühüd gelip dedi ki: 'Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe' halkından sana kesin bir bilgi getirdim.'" şeklindeki kıssaya telmihte bulunulmuştur.

Cemşîd soyundan gelen ve bir adalet timsali olarak anılan Feridun, kötülüğü ve zulmü ile tanınan Dahhak'ı öldürerek tahta oturmuştur.²⁷ **Nişancı Feridun** Ahmed Bey'in biyografisindeki "*...Ferîdün-ı taht-nişîn-i rûhî dahme-i hâk içre nihân ve şahîfe-i âlemden bî-nâm ü nişân oldı.*" (Donuk, 2017, 1/958) ifadesinde görüldüğü üzere İran şahlarından Feridun'a telmihte bulunulmuş, ayrıca "bî-nâm ü nişân" kelimelerine yer verilmesiyle de biyografi sahibinin "nişancı" olmasıyla da ilinti kurulmuştur.

İskenderzâde Abdurrahim Efendi'nin ölümü, efsanevî şahsiyet olan ve ölümsüzlük suyunu aramasıyla bilinen İskender'le ilintilenerek verilmiştir. Rivayete göre İskender, ordusu ile zulûmat ülkesine âb-ı hayâtı aramaya gitmiş ama veziri olan Hızır, suyu bulup içtiği hâlde ona nasip olmamıştır (Pala, 2006, 250). "*...İskender-i câmî mübtelâ-yı zulemât-ı âlem-i cismânî ve leb-teşne-i mâ'u'l-hayât-ı cavidânî iken sebû-yı mizâcî şikeste ve gelû-yı şurâhî-i nefesi beste olup hıyâz-ı riyâz-ı cinân için katre-zenân-ı revân oldı.*" (Donuk, 2017, 2/1212) şeklindeki ölüm kaydında görüldüğü üzere Atâyî, ölümsüzlük suyu ve ebedî hayat ile alakalı kelimelere yer vererek ölümü nitelerken, *Kur'ân-ı Kerîm*'deki Kehf Sûresi'nin 83-99. ayetlerinde geçen Zülkarneyn ile aralarında benzerlik bulunan İskender'in destanî-efsanevî hayatına da telmihte bulunmuştur.

Tablo 2: Biyografi sahibiyle aynı isme sahip meşhur bir kişinin ismi zikredilerek ya da aynı isme sahip meşhur bir kişiye atıfta bulunularak ölümün ifade edildiği biyografiler

İSMİ/MAHLASI	ÖLÜM İBARESİ	DİL İÇİ TERCÜMESİ
eş-Şeyh 'Alî (İdrîs Efendi el-Meşhûr)	"...İdrîs-i rûh-ı pür-fütûhı a'lâ-yı 'illiyîne revân oldı. Beyt: Rûh-ı revânı göklere irdi Hümâ gibi Kaldı hazîz-i hâkde bir iki üstüh'ân (s. 1531)	Ferahlıklarla dolu ruh İdris'i, en üstün makama doğru yola çıktı. Beyit: Akıp giden ruhu Hümâ gibi göklere erişti. Toprağın en aşağı yerinde bir iki kemik kaldı.
el-Mevlâ Ca'fer Mu'allim-i Şeh-zâde-i Pâdişâh-ı	"...ve Ca'fer-i Tayyâr-ı rûhı vâşıl-ı evc-i 'illiyîn olmuş idi." (s. 736)	Ruhunun Cafer-i Tayyar'ı, en üst makamın doruğuna ulaştı.

²⁷ Detaylı bilgi için bk. (Pala, 2006, 163; Yazıcı, 26 Nisan 20024).

'Âlem- penâh (Ca'fer Efendi)		
el-Mevlâ Ca'fer (Ca'fer Efendi)	"...mânend-i Ca'fer-i Tayyâr ve kevkib-i seyyâr, a'lâ-yı 'illiyînde qarâr idüp..." (s. 827)	Cafer-i Tayyar ve dönen yıldızlar gibi, en yüce makamda karar eyledi.
el-Mevlâ Ca'fer (Şireli Ca'fer Efendi)	"...ve Ca'fer-i Tayyâr -ı rûhı vâşıl-ı evc-i 'illiyîn oldı." (s. 1602)	Ruhunun Cafer-i Tayyar'ı, en üst makamın doruğuna ulaştı.
el-Mevlâ Ca'fer (Kara Ca'fer)	"...murğ-ı rûhı riyâz-ı kudse tayyâr ve nakd-i vücûdı mânend-i zer-i Ca'ferî medfün-ı dağme-i mezâr olup..." (s. 280)	Ruh kuşu mübarek bahçeye (Cafer-i Tayyar) gibi uçtu ve vücudu Caferî altını gibi toprak altına girdi.
el-Mevlâ Süleymân (Kepenekci-zâde)	"...murğ-ı revânı Hüdhüd-i Süleymânî gibi 'âlem-i beğâyâ pervâz eyledi." (s. 739)	Yola çıkan kuşu Süleyman'ın Hüdhüd'ü gibi bekâ âlemine kanat açtı.
el-Mevlâ Süleymân (Bıyıklı Süleymân Efendi)	"...murğ-ı fermân-ber-i rûh-ı revânı evc-i 'illiyîne pervâz ve zebân-ı hâli " mâliye lâ era'l-hudhude " ²⁸ mefhûmını hatm-i kelâm-ı meclis-i râz eyledi." (s. 1224)	Yola revan olan ruh kuşu mübarek makama kanat vurdu ve onun hâl dili " <i>...Hüdhüd'ü niçin göremiyorum...</i> " ayetini son söz olarak söyledi.
el-Mevlâ Süleymân (Ançalıyye Müftisi Süleymân Efendi)	"... Hüdhüd -i rûh-ı revânı kafes -i tenden âzâd ve Süleymân -ı zebân-ı hâli " mâliye lâ era'l-hudhude " ²⁹ mażmûnı ile feryâd iderek..." (s. 1454)	Yola revan olan Hüdhüd'ü ten kafesinden kurtuldu ve Süleyman'ın hâl diliyle " <i>...Hüdhüd'ü niçin göremiyorum...</i> " ayetini feryad etti.

²⁸ "Hüdhüd'ü niçin göremiyorum?" (en-Neml 27/20).

²⁹ "Hüdhüd'ü niçin göremiyorum?" (en-Neml 27/20).

Feridün Beg(Feridün Beg et-Tevkî'î)	"... Feridün -ı taht-nişîn-i rûhı dahme-i hâk içre nihân ve şahîfe-i 'âlemden bî-nâm ü nişân oldu." (s. 958)	Ruh tahtında oturan Feridun, toprak içine saklandı ve âlem sayfasından ismi silindi.
el-Mevlâ 'Abdu'r-rahîm (İskender- zâde)	"... İskender -i cânı mübtelâ-yı zulemât-ı 'âlem-i cismânî ve leb-teşne-i mâ'u'l-hayât-i câvidânî iken sebû -yı mizâcı şikeste ve gelû-yı şurâhî -i nefesi beste olup hıyâz-ı riyâz-ı cinân için kaatre -zenân-ı revân oldu." (s. 1212)	Can İskender'i, cismani âlemin zulümlerine müptela ve ebedî hayatın suyuna susamışken huy testisi kırıldı. Nefes sürahisinin boğazı bağlandı ve cennet bahçelerinin havuzları için damla vurarak revân oldu.

1.3. Biyografi Sahibinin İsmi veya Mahlasıyla Alakalı Kelime Kullanılarak Ölümün İfade Edilmesi

Atâyî Zeylî'ndeki ölüm ifadelerinde biyografi sahibinin ismini ya da mahlasını doğrudan kullanma yerine ismi ya da mahlasıyla alakalı kelimeler kullanıldığı görülmektedir. Bunlar çoğunlukla kelimenin farklı dillerdeki karşılığı şeklindedir. **Babakuşi** lakaplı Abdurrahman Efendi'nin ölüm kaydını "...**murğ**-ı cânı burc-ı bedenden remân ve 'âlem-i kudse **per-zenân** olup..." (Donuk, 2017, 1/755) şeklinde dile getiren Atâyî, kuş manasına gelen Farsça "murg" kelimesini ve kanat vurmak/çırpma manasındaki "per-zenân" kelimesini bir arada kullanarak ilintili bir anlatım oluşturmuştur.

Atâyî, kimi zaman da biyografi sahibinin ismi ya da mahlasının anlam dünyasıyla bağlantılı olan kelimeleri zikrederek ölümü ifade etmiştir. **Balıkzâde** İbrahim Çelebi'nin biyografisinde "Celâl sahibi olan Allah'ın rahmet denizine gitti." manasına gelen "...**avm**-ı **deryâ**-yı rahmet-i Zü'l-celâl itmiş idi." (Donuk, 2017, 2/1073) cümlesinde "Balıkzâde" kelimesiyle ilintili olarak "derya" kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.

Sakkâ Hasan Efendi'nin ölümünü "Cennet sularına can atıp hayat çeşmesinden el yıkadı." anlamındaki "...**selsebil**-i cinâna cân atup **ser-çeşme-i hayât**dan **el yudi**." (Donuk, 2017, 2/1468) cümlesiyle kaleme alan Atâyî, sakkâ kelimesiyle ilintili "selsebil", "ser-çeşme" ve "el yumak" kelimelerini bir arada kullanmıştır.

Sarhoş Bâlî lakaplı Şeyh Bâlî'nin biyografisindeki "Ecelin neşe veren son kadehinden sarhoş oldu" manasına gelen "...**câm**-ı şafâ-encâm-ı ecelden **mest**-i

üftâde..." (Donuk, 2017, 1/699) ifadesinde görüldüğü üzere, sarhoşlukla alakalı "câm" ve "mest" kelimelerine yer verilmesiyle ölüm nitelenmiştir.

Tablo 3: Ölüm ifadesi içerisinde biyografi sahibinin ismi veya mahlasıyla alakalı kelimelerin kullanıldığı biyografiler

İSMİ/MAHLASI	ÖLÜM İBARESİ	DİL İÇİ TERCÜMESİ
el-Mevlâ 'Abdu'r-raḥmân (Babaḳuşî)	"... murğ -ı cānı burc-ı bedenden remân ve 'âlem-i ḳudse per-zenân olup..." (s. 755)	Can kuşu, beden kalesinden uçu ve kutsal âleme kanat açtı.
el-Mevlâ Aḥmed (Babaḳuşîođlı)	"... tâ'ir -i rūḥı âşiyân-ı ezeliye 'avdet eyledi." (s. 1490)	Ruh kuşu, ezeli yuvasına geri döndü.
el-Mevlâ İbrâḥim bin 'Alî (Balıḳ-zâde İbrâḥim Çelebi)	"...'avm-ı deryâ -yı raḥmet-i Zü'l-celâl itmiş idi." (s. 1073)	Celâl sahibi olan Allah'ın rahmet denizine gitti.
el-Mevlâ Ḳâsım (Bülbül-zâde)	"... murğ -ı cānı âşiyâne-sâz-ı ḳandil-i nūr...olup..." (s. 1217)	Can kuşu, nur kandilinin yuvasını yaptı.
eş-Şeyḫ Bedre'd-dîn (Bedre'd-dîn Efendi)	"... mâh -ı cihân-tâbvârî verâ-yı perde-i 'ademde mütevârî oldu." (s. 1007)	Cihânı aydınlatan ay gibi hiçlik perdesinin arkasına saklandı.
el-Mevlâ Ḥüsâm (Ġalaḫalı Ḥüsâm [Münkir	"...terk-i ḥum-hâne -i ḡurūr ve bi-hüşî -i câm -ı mergle ḥ'âb -ı ḥuzūr itmiş	Gurur meyhanesini terketti ve ölüm kadehinin verdiği sarhoşlukla huzur uykusuna daldı. Mısra:

Hüsâm]]	idi. Mısrâ': <i>Mestlik pâyâne irse irişür elbette h'âb</i> ³⁰ (s. 1669)	Mestlik hâli sona erdiğinde uykuyla karşılaşırın.
el-Mevlâ Muştafâ bin 'Alî (Küçük Bostân)	"... 'umûm-ı semûm-ı fenâ sebzâr-ı zindegânisini ifnâ idüp..." (s. 532)	Her şeyi yok eden sam yeli onun da hayat bostanını yok etti.
el-Mevlâ Muştafâ (Bostân-zâde Muştafâ Çelebi)	"...me'men-i mü'min olan güzlâr-ı 'ademe güzâr itmekle restgâr oldu." (s. 1211)	Müminin sığınacağı yer olan yokluk bahçesine gitmekle kurtuldu.
el-Mevlâ Hasan (Hasan el- Germiyânî) [Sakka Hasan]	"... selsebil-i cinâna cân atup ser-çeşme-i hayâtdan el yudı. " (s. 1468)	Cennetlerin suyuna cân atıp hayat çeşmesinden el yıkadı.
el-Mevlâ Hüsâme'd-dîn (Koca Hüsâm)	"... tiğ-i bürrân-ı ecel keşmekeş-i hâvf u recâsına fayşal virdi." (s. 273)	Ecelin keskin kılıcıyla korku ve ümit karmaşasına son verdi.
el-Mevlâ Hüsâm (H'âce Fesâd Müsveddesi)	"...müsvedde-i Celâlî gibi dest-i nehhâb-ı ecelden gâret-zede ve harf-i vücûdî şahîfe-i 'âlemden hakk-kerde oldu." (s. 1775)	Celâlî'nin kötü bir benzeri gibi ecelin yağmacılığına uğradı ve vücut harfi âlem sayfasından kazındı.
el-Mevlâ Nûru'llâh (Nûru'llâh el- Hamîdî)	"...mânend-i âhirîn-i şu'le-i şem'dân, meclis-i şühüddan nihân oldu." (s. 1741)	Şamdanın son alevi gibi, şühûd meclisinden kayboldu.
el-Mevlâ Hızır	"...şikeste- sebû-yı çeşme- suyunun	Ölümsüzlük

³⁰ Bu mısra Bâkî'ye aittir.

"Derd-i aşkuñ 'âşık-ı miskîni âhir öldürür

Mestlik pâyâne yitse irişür elbette h'âb" bk. (Küçük, ts., 81).

(Hızır Efendi)	i zindegānī ve 'āzim-i ābiş-ḥor-ı na'īm-i cāvidānī oldu." (s. 1722)	çeşmesinin testisi kırıldı ve ebedî cennetin kadehine yol aldı.
el-Mevlā Yaḥyā bin Derviş (Ḳuş Yaḥyā Efendi)	"... murğ-ı rūḥı kafe-i tenden pervāz ve rütbe-i 'aliyye-i şehādeti iḥrāz itmiş idi." (s. 1361)	Ruh kuşu ten kafesinden uçtu ve yüce şehitlik mertebesine ulaştı.
el-Mevlā Muştafā (Yumurta Vā'izi) {Ḥalimī}	"... beyza-i vücūdı şikest ve zemzeme-i iştihārı pest oldu." (s. 1413)	Vücut yumurtası kırıldı ve meşhur sesi kısıldı.
eş-Şeyḥ Bālī (Ser-ḥoş Bālī Efendi) {Cevherī}	"... cām-ı şafā-encām-ı ecelden mest-i üftāde ve ḥāk-i niyāz-ı dergāh-ı çāre-sāze rū-nihāde oldılar." (s. 699)	Ecelin neşe veren son kadehinden sarhoş oldu ve çare bulduğu dergāhın yalvarış toprağına yüzünü koydu.
el-Mevlā Sināne'd-dīn Yūsuf el-Ḥaṭīb (Muḥzır Ḳulī Sinān Efendi)	"...lisān-ı munṭaliku'l-beyānı mānend-i şemşir-i ḥaṭīb, zengār-beste-i ecel ve mizmār-ı ḥancere-i ḥoş-elḥānı mişāl-ı nāy-ı şikeste-kaḍīb...(s. 361)	Onun hatip kılıcı gibi olan beyân dili pas tuttu ve hoş nağmelerinin nefesli sazı, kırık ney gibi oldu.
el-Mevlā 'Alī bin eş-Şeyḥ Meḥemmed (Serçe 'Alā'e'd-dīn)	"... murğ-ı cān-ı nā-tevānı 'azm-i āşiyān-ı qadīm ve güncişk-i sūrāḥ-ı tekyegāhı seyr-i riyāz-ı dārü'n-na'īm eyledi." (s. 584)	Güçsüz can kuşu kadim yuvasına gitti ve tekkenin serçe kuşu cennet bahçelerine yürüdü.
el-Mevlā Şemse'd-dīn Aḥmed bin Bedre'd-dīn Maḥmūd (Şems)	"... necm-i ḥayātı üfül ve mağrib-i 'ademe ḳufül eyledi." (s. 284)	Hayat yıldızı battı ve yokluk ülkesine geri döndü.

Çelebi)		
el-Mevlâ Şeyh Mehemmed (Şems-zâde Çelebi)	“...necm-i hayatı üfûl eyleyüp müddet-i ‘ömri encâma ve âftâb-ı serî‘u’s-seyri mağrib-i şâma yetmiş idi.” (s. 1513)	Hayat yıldızı sönerek ömrü sona erdi ve hızlıca akıp giden güneşi battı.
[Nüvîdî Yüsûf {Nüvîdî}] “Beydağ Çelebi ”	“...pây-mâl-i fîl-i gerdün ve naṭ‘-ı vücûddan bîrûn olmuş idi.” (s. 902)	Filin ayakları altında çiğnenmiş ve vücut örtüsünden dışarı çıkmıştı.
el-Mevlâ Mehemmed bin ‘Abdu’llâh el- Müştehir bi- Mollâ şümme bi-Ḥubbî Mollâsı (Ḥubbî Mollâsı) {Vuşûlî}	“...şahîfe-i ‘âlemden maḥv-ı şüret ve ibkâ-yı resm-i ḥüsn-i sîret eyledi.” (s. 913)	Âlem sayfasından kayboldu ve siretinin güzelliğini resmetmeye devam etti.
el-Mevlâ Şâh Mehemmed (Kepenekci- zâde Şâh Çelebi)	“...mansûbe-i çarḥ-ı dağal-bâz ile mât olmuş idi.” (s. 1112)	Hilekâr dünyanın hamlesi ile yenildi.
el-Mevlâ Şücâ’ (Kaşamonılı Şücâ’ Efendi)	“...ḥamîs-i ecel mülk-i vücûdına türktâz ve murğ-ı rûhı ‘azm-i firâz eyledi...” (s. 1391)	Cesur ecel, beden mülkünü yağmaladı ve ruh kuşu yükseğe uçtu.
el-Mevlâ ‘Abdu’l-kâdir (Yılançık Efendi)	“...zehr-i mâr-ı merg ile bî-cân olup cem‘iyyeti târmâr ve mihmân-ı vaḥşetkede-i mûr u mâr oldı.” (s. 929)	Ölüm yılanının zehri ile cansız olup cemiyeti dağıldı ve yılan ile karınca mekânının misafiri oldu.

el-Mevlâ 'Alî bin İlyâs (Tâş-zâde)	"...la'l-i gevher-rîzi bestedem ve endâhte-i ceyb-i 'adem oldu." (s. 940)	Cevher döken kırmızı taşın nefesi tutularak yokluk cebine atıldı.
------------------------------------	---	---

1.4. Biyografi Sahibinin İsmi veya Mahlasıyla Müştak Kelimelerin Kullanılmasıyla Ölümün İfade Edilmesi

Atâyî, biyografi sahiplerinin ismi veya mahlasıyla müştak kelimeleri bir arada kullanarak ölümü ifade etmiştir. **Cemâlîzâde** Abdalbâkî Efendi'nin ölüm kaydını kaleme alırken "...mâh-ı serî'u's-seyr-i 'ömri encâm-resîde-i mağrib-i şâm olup senâ-yı **cemîli** bâkî..."(Donuk, 2017, 2/1218) cümlesinde görüldüğü üzere ismiyle müştak "cemîl" kelimesini kullanarak ilintili bir anlatım oluşturmuştur.

Takiyyüddîn-i **Râsîd** Efendi'nin biyografisindeki "Mezar rasathanesinde karar kıldı ve Allah'ın rahmet nurlarına göz dikti." manasına gelen "...**rasad-ğâne-i lahdde** karar ve **dîde-dûz-i envâr-ı rahmet-i Perverdigâr** oldu." (Donuk, 2017, 1/857) cümlesinde görüldüğü üzere hem isimle müştak olan "rasad-hâne" kelimesine hem de râsîd kelimesiyle ilintili olarak göz dikmek manasına gelen "dîde-dûz" kelimesine yer verilmiştir.

Sa'dîzâde Efendi'nin ölüm kaydında ismiyle müştak olan "sad" ve "suud" kelimeleriyle aynı anlama gelen "ferhunde" kelimesini bir terkip içerisinde "...**sa'du's-su'ud-ı ferhunde-şu'ud-ı rûhı burc-ı bedenden gârib**..." (Donuk, 2017, 2/1381) şeklinde kullanan Atâyî, aynı zamanda aliterasyon ve asonans sanatlarıyla da üslubunu süslemiştir.

Atâyî, müştak kelimelerle birlikte mahlasla/isimle anlamsal açıdan ilintili başka kelimelere yer vererek anlatımı zenginleştirmiştir. Şeyh 'Alî **Safvetî** Efendi'nin biyografisinde "Hayatının saf olan suyu tozlandı ve onun berrak aynası, yokluğun toz getiren rüzgârından bulanıklaştı." anlamına gelen "...**zülâl-i şâf-ı hayâtı muğberr ve âyîne-i tab'-ı şafâ-âyini şarşar-ı gubâr-engiz-i fenâdan mükedder** olmuş idi." (Donuk, 2017, 2/1242) ifadelerini kullanarak ölümü tasvir eden Atâyî, Safvetî kelimesiyle müştak olan olan "sâf" ve "safâ" kelimelerinin yanı sıra saf su manasına gelen "zülâl"i ve saf olmayan anlamındaki "mükedder"i kullanarak yakın ve zıt anlamlı kelimelerle örülü ilintili bir anlatım oluşturmuştur.

Atâyî, Kürd **Maksûd** Efendi'nin ölüm haberini "Maksûd"la müştak olan "maksad" kelimesini zikrederek "...**âlem-i fezâ-yı uqbâya sefer ve maqşad-ı aşîye gûzer eyledi**." (Donuk, 2017, 2/1080) şeklinde kaleme almıştır.

Remzîzâde Efendi'nin ismiyle müştak olan "mermûz" kelimesine yer veren Atâyî, "...**vâşıl-ı rahmet-i Bârî ve suhan-ı mermûz u zeheb-i meknûz gibi verâ-yı perde-i ademde mütevârî** oldu." (Donuk, 2017, 2/1125) ifadesiyle ölümü nitelemiştir.

Kudsî Efendi'nin biyografisinde de benzer şekilde “Kudsî” ile müştak olan “Kuddûs” kelimesi zikredilerek “...bi'l-küllîye hayâtdan me'yûs ve müteveccih-i cenâb-ı **Kuddûs** olmuşlar idi.” (Donuk, 2017, 2/1611) şeklinde ölüm kaydı tutulmuştur.

Tablo 4: Biyografi sahibinin ismi veya mahlasıyla müştak kelimelerin kullanılmasıyla ölümün ifade edildiği biyografiler

İSMİ/MAHLASI	ÖLÜM İBARESİ	DİL İÇİ TERCÜMESİ
el-Mevlâ 'Abdu'l- bâkî bin Meḥemmed bin 'Alâ'e'd-dîn el- Cemâlî (Cemâlî- zâde)	“...mâh-ı serî'u's-seyr-i 'ömri encâm-resîde-i mağrib-i şâm olup senâ-yı cemîli bâkî...” (s. 1218)	Akıp giden ömrü batarak sona erişti ve güzel parıltısı bâkî kaldı.
el-Mevlâ Taḳıyyü'd-dîn el- Mıṣrî (Taḳıyyü'd- dîn-i Râşîd)	“... raşad -ḥâne-i laḥdde karâr ve dîde-dûz -i envâr-ı rahmet-i Perverdigâr oldu.” (s. 857)	Mezar rasathanesinde karar kıldı ve Allah'ın rahmet nurlarına göz dikti.
el-Mevlâ Meḥemmed (Sa'dî- zâde Efendi)	“... sa'du's-su'ûd -ı ferḥunde-şu'ûd -ı rûhı burc-ı bedenden gârib mâ'u'l-hayât-ı zindegânîsi ḥâk-i vücûdında gâ'ir ü gâ'ib olmuş idi” (s. 1381)	Ruhunun uğurlu yükselişi beden burcundan battı ve canlılık veren hayat suyu vücut toprağında kayboldu.
eş-Şeyḫ 'Alî (Şafvetî Efendi) { Şafvetî }	“... zülâl -i şâf -ı hayâtı muğberr ve âyîne-i ṭab'-ı şafâ -âyîni şarşar-ı gubâr- engîz-i fenâdan mükedder olmuş idi.” (s. 1242)	Hayatının saf olan suyu tozlandı ve onun berrak aynası, yokluğun toz getiren rüzgârından bulanıklaştı.
el-Mevlâ Maḳşûd (Kürd Maḳşûd Efendi)	“...âlem-i fezâ-yı 'uḳbâya sefer ve maḳşad -ı aşlıye güzer eyledi.” (s. 2/1080)	Öteki âleme sefer eyleyerek aslî mekânına geçti.
el-Mevlâ Meḥemmed	“...vâsıl-ı rahmet-i Bârî ve suḥan-ı mermûz u zeheb-	Allah'ın rahmetine ulaştı ve remizli sözler ile gizli

(Remzî-zâde) {İlmî}	i meknûz gibi verâ-yı perde-i 'ademde mütevârî oldı." (s. 2/1126)	altınlar gibi yokluk âleminde saklandı.
el-Mevlâ Meḥemmed (Ḳudsî Efendi)	"...bi'l-küllîye ḥayâtdan me'yûs ve müteveccih-i cenâb-ı Ḳuddûs olmuşlar idi." (s. 2/1611)	Hayatının tamamından ümidini kesti ve Kuddus olan Allah'a yöneldi.

2. Biyografi Sahibinin Mesleğiyle İlgili Kurularak Ölümün İfade Edilmesi

Atâyî Zeylî'nde ölüm ifade edilirken, biyografi sahiplerinin mesleğiyle bağlantı kurulmuştur. Kadî Munuk Ali Efendi için "Kadı iken ecelin hükmüne boyun eğdi" manasına gelen "...**kâzî** iken ḥükm-i ecele rāzî..." (Donuk, 2017, 1/843) ifadesini kullanan Atâyî, kadılık görevini ifa eden Pârepârezâde Ahmed Efendi'nin ölümü için de "...**kâzî** iken dâ'in-i ecel müteḳâzî olup..." (Donuk, 2017, 1/289) ibaresine yer vererek kişilerin mesleklerine atıfta bulunmuş, yargılarken yargılanan hâle geldiklerini dile getirmiştir. Ayrıca, "Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı." manasına gelen "...**kâzî** iken dâ'in-i ecel müteḳâzî oldu..." ifadesine kadılık mesleğini yerine getiren pek çok kişinin biyografisinde yer verildiği görülmektedir. Bu durum Atâyî'nin üslubunda tekrarlara yer verdiğini göstermektedir.

Atâyî'nin kadı olarak görev yapan bazı kişilerin ölüm ifadelerinde kadı kelimesine yer vermeden kadılık ile ilgili kelimelere yer verdiği de görülmektedir. Kâmîzâde Mehmed Efendi'nin ölümünü "...*fermân-ı ecele rızâ virüp rûzgâr-ı gaddâr ile maceraları faysal-resîde-i mezâ mâ-mezâ oldu.*" (Donuk, 2017, 2/1207) cümlesiyle kaleme alan Atâyî, kesin hükme ulaşmış manasına gelen "faysal-resîde" kelimesini kullanarak kadılıkla ilintili bir anlatım sergilemiştir. Rızâyî Çelebi'nin biyografisinde de "Allah'ın rızasını kazanmak için canının din borcunu ödemeyi hükmederek cennete doğru yürüdü ve cennet bahçelerinde dolaştı." manasına gelen "...**kazâ**-yı dîn-i vâcibü'l-edâ-yı naḳd-i cân ve iḥrâz-ı rızâ-yı Raḥman itmekle ravza-i rızvâna ḥırâm ve 'azm-i nüzhetgâh-ı dârü's-selâm itmiş idi." (Donuk, 2017, 2/1779) cümlesinde, kadılıkla alakalı "kazâ" kelimesine yer verildiği görülmektedir.

Atâyî'nin, müderrislik vazifesiyle meşgul olan kişilerin ölümünü kaleme alırken benzer ve tekrar ifadelerle başvurduğu görülmektedir. "...**ders** ü devri encâm ve nâme-i âmâlî resîd-i temme'l-keâm-ı ḥitâm buldı." (Donuk, 2017, 1/289), "...**ders** ü devri temâm ve müddet-i ḥayâtî ḳarîn-i ḥitâm oldu." (Donuk, 2017, 1/320) ve "...**ders** ü devri âḥir..." (Donuk, 2017, 1/339) örneklerinde görüldüğü üzere kişilerin meslekleriyle müştak olan "ders" kelimesinin kullanımıyla ilintili bir anlatım oluşturulmuştur. Ayrıca Atâyî, "...**ders** ü devri resîde-i ḥitâm ve **kitâb**-ı ömri temâm oldu." (Donuk, 2017, 1/341), "...**ders** ü

devri temâm ve muşhaf-ı 'ömri qarîn-i hitâm oldı." (Donuk, 2017, 1/802) ve *"...ders ü devre dest-i âhir ve tayy-ı tûmâr-ı ma'âlî vü mefâhîr itmîş idi.*" (Donuk, 2017, 1/577) örneklerinde görüldüğü üzere kişilerin sadece meslekleriyle müştak olan kelimelerle ölümü nitelemeyip, meslekleriyle alakalı kelimeleri de kullanmıştır.

Şehzade Hocası Haydar Efendi'nin ölümünü "Can çocuğu, öğrenim âleminin okulundan ürktü." manasına gelen *"...tıfl-ı cānı mu'allim-hâne-i 'âlem-i tahşilden remân..."* (Donuk, 2017, 1/801) ifadesiyle niteleyen Atâyî, Haydar Efendi'nin mesleğiyle alakalı kelimelere yer vererek ilintili anlatım sergilemiştir.

Celâlzâde Mustafa Bey, "yabancı hükümdarlara yazılacak namelerle vezirlere verilecek menşur ve beratların müsveddelerini hazırlamak, ahitname, berat, menşur, nâme ve fermanların baş tarafına tuğrayı çekmek" (Sertoğlu, 2015, 525) şeklinde tanımlanan "nişancı" göreviyle meşgul bir devlet memurudur. Atâyî onun ölümünü nişancı mesleğiyle ilintili "menşur", "tûmâr", "defter", "varak" ve "ceride" kelimelerine yer vererek *"...menşür-ı 'ömri tûmâr ve defter-i hayâtı hatm-kerde-i dest-i rûzgâr olup i'tidâl-i mâh-ı celâlîsi berg-rîz-i fenâya tebdîl ve dest-i varak-gerdân-ı ecel ceride-i 'âlemden şuret-i hâlin tahvîl eyledi."* (Donuk, 2017, 1/490) cümlesiyle kaleme almıştır.

Defterdar Abdurrahman Çelebi'nin ölümünü *"...tayy-ı evrâk-ı leyl ü nehâr iderek dest-i rûzgâr defter-i a'mârını tûmâr ve hâme-i çâbük-seyr-i âmâlî fezleke-i hâtîmede karar eyledi."* (Donuk, 2017, 1/769) şeklinde defterdarlık mesleği ile ilinti kelimelerle veren Atâyî, Şehnameci Fethullah Efendi'nin ölümünü de *"...nâme-i 'ömri âhir ve dem-beste-i menâfîz ü menâhîr olup evrâk-ı müsevvedâtı defter-i âmâlî gibi perîşân ve şahâ'if-i münşe'âtı eczâ-yı vücûdı gibi bî-nâm ü nişân oldı."* (Donuk, 2017, 1/311) cümlesinde görüldüğü üzere şehnamecilikle alakalı kelimelerle kaleme almıştır.

Tabip Mehmed Efendi için "Tabiat doktoru, beden tedbirinde (iyileştirmede) âciz (oldı)." manasına gelen *"...tabîb-i tabî'atı tedbîr-i bedende kâşır..."* (Donuk, 2017, 1/538) cümlesini kuran Atâyî, hem tabip kelimesini hem de tedavi etmek/iyileştirmek olarak yorumlayabileceğimiz "tedbîr-i beden" terkiibini kullanarak meslekle doğrudan ve dolaylı olarak bir ilinti kurmuştur.

Vaizlik göreviyle meşgul olan Taceddin Efendi'nin ölüm kaydında *"...halka-i şohbeti güsiste -niżâm ve devre-i cām-ı eyyâmı temâm oldı."* (Donuk, 2017, 1/405) ifadelerini kullanan Atâyî, dinî konuşma yapan vaiz ile ilgili olarak "sohbet" kelimesini kullanmıştır. Yazar, "Sohbet halkasının düzeni bozuldu" şeklindeki ifadeyle kişinin ölüm haberini vermiştir.

Şeyh Yakup Efendi'nin biyografisindeki *"...terk-i tekyegâh-ı fânî ve 'azm-i dârü'n-na'im-i câvidânî eyledi."* (Donuk, 2017, 1/1008) ifadesinde görüldüğü üzere Seccadenişîn Şeyh Yakup Efendi'nin mesleğiyle ilintili olarak "tekyegâh" kelimesi kullanılmıştır.

Tablo 5: Ölümün biyografi sahibinin mesleğiyle ilgi kurularak ifade edildiği biyografiler

İSMİ/MAHLASI	MESLEĞİ	ÖLÜM İBARESİ	DİL İÇİ TERCÜMESİ
el-Mevlâ Aḥmed (Pārepāre- zāde)	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī olup..." (s. 289)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı.
Yavaş Çelebi	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ḥimām müteḳāzī oldu." (s. 522)	Kadı iken alacaklı ölüm borçluyu sıkıştırdı.
Buḥārī-zāde Aḥmed Çelebi	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī..." (s. 783)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı.
el-Mevlâ 'Alī bin Bālī (Munuḳ 'Alī Efendi)	Kadı	"... ḳāzī iken ḥükm-i ecele rāzī ve şu'un-ı ḥālī münḥasır-ı māzī oldu." (s. 843)	Kadı iken ecelin hükmüne boyun eğdi ve işleri mâzide kaldı.
el-Mevlâ Pīrī (Ḥ'āce Pīrīsi)	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī olup..." (s. 891)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı.
el-Mevlâ Meḥemmed (Sipāhī-zāde)	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī olup ḳazāya rāzī oldu." (s. 906)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı ve o da bu hükme razı oldu.
el-Mevlâ 'Abdu'r-raḥīm (Ḳınalı-zāde Kirāmī Çelebi) {Kirāmī}	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī olmuş idi." (s. 954)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı.
el-Mevlâ Sināne'd-dīn	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī olup..." (s. ...)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı.

Yūsuf (Ümmī Sinān bin Ca'fer)		1125)	sıkıştırdı.
el-Mevlā Maḥmūd bin Pīrī (Fenārī-zāde)	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī ve şu'un-ı ḫāli münḫaşır-ı māzī oldu." (s. 1134)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı ve işleri mâzîde kaldı.
el-Mevlā Meḥammed (Ehlī Çelebi) {Ehlī}	Kadı	"... ḳāzisi iken dā'in-i ecel müteḳāzī ve şu'un-ı ḫāli münḫaşır-ı māzī oldu." (s. 1203)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı ve işleri mâzîde kaldı.
el-Mevlā Meḥammed bin 'Alī (Çelebi Ḳāzī)	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī olup ḳazā-yı dīn-i vācibü'l-edā-yı cān ve seyr-i riyāz-ı cinān için terk-i 'alā'ık-ı cihān itmiş idi...." (s. 1342)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı. Canının din borcunu ödemek ve cennet bahçelerini seyretmek için dünya ile bağlarını kesti.
el-Mevlā Meḥammed (Laṭīf-zāde)	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī olmuş idi." (s. 1451)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı.
el-Mevlā Burhān (Burhān Efendi)	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī olup ḳazāya rāzī..." (s. 1576)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı ve (o da) bu hükme razı oldu.
el-Mevlā Muṭahhar (Muṭahhar Efendi)	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i saḫt-gīr-i ecel müteḳāzī olmuş idi." (s. 1717)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu çok fazla sıkıştırdı.
el-Mevlā İbrāhīm	Kadı	"... ḳāzī iken dā'in-i ecel müteḳāzī olup..." (s.	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu

(İbrâhîm Efendi)		1774)	sıkıştırdı.
el-Mevlâ Muştafâ (Budînî)	Kadı	“... ķāzî iken dā'in-i ecel müteķāzî olup Őu'un-i ĥāli münĥaşır-ı māzî oldu.” (s. 1828)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı ve işleri māzîde kaldı.
el-Mevlâ 'Ömer (Ĥ'āce Fesād)	Kadı	“... ķāzî iken dā'in-i ecel müteķāzî ve ķazāyı dīn-i vācibü'l-edā-yı cāna rāzî olup...” (s. 1853)	Kadı iken alacaklı ecel borçluyu sıkıştırdı ve Canının din borcunu ödemeye razı oldu.
el-Mevlâ Meĥmed (Müderri-zāde)	Kadı	“... ķāzî iken eyyām-ı rebî'-ı ĥayātı münķāzî ve Őu'un-ı ĥāli münĥaşır-ı māzî olmuş idi...” (s. 918)	Kadı iken ömrünün baharı sona erdi ve işleri māzîde kaldı.
el-Mevlâ Meĥmed (Kāmî-zāde Efendi)	Kadı	“...fermān-ı ecele rızā virüp rüzgār-ı ġaddār ile maceraları fayşal -resīde-i mezā mā-mezā oldu.” (s. 1207)	Ecel fermanına rıza gösterip gaddar zaman ile maceraları “olan oldu, geçen gitti” şeklinde kesin hükme bağlanmıştır.
el-Mevlâ el-Fāzıl ve'l-Maĥdüm el-Kāmîl Meĥmed 'Alî eş-Şehîr bi-Rızāyî	Kadı	“... ķazā -yı dīn-i vācibü'l-edā-yı naķd-i cān ve iĥrāz-ı rızā-yı Raĥman itmekle ravza-i rızvāna ĥırām ve 'azm-i nüzhetġāh-ı dārü's-selām itmiş idi.” (s. 1779)	Allah'ın rızasını kazanmak için canının din borcunu ödemeyi hükmederek cennete doğru yürüdü ve cennet bahçelerinde dolaştı.
el-Mevlâ	Kadı	“...dīn-i vācibü'l-edā-yı	Ruhunun din

Muştafâ bin Mehemmed (Mi'mâr-zâde Efendi)		rûhî kazâ ve keşmekeş-i dünyâdan kaç'-ı peyvend-i mezâ mâ-mezâ eyledi." (s. 334)	borcunu ödemek için hükmetti ve dünya keşmekeşinden "olan oldu, geçen gitti" şeklinde bağını kesti.
Hasan Çelebi	Müderriş	"...müddet-i hayâtı encâm ve defter -i 'ömri fezleke-i hitâm buldı." (s. 275)	Hayat süresi doldu ve ömür defteri sona erdi.
el-Mevlâ Muştafâ (Vahyî-zâde)	Müderriş	"... ders ü devri encâm ve nâme-i âmâli resîd-i temme'l-keâm-ı hitâm buldı." (s. 289)	Dersi ile zamanı nihayete erdi ve istek mektubunun son sözü yazılıp tamamlandı.
el-Mevlâ Kâsım bin Süleymân (Şâhibü't-Taṭbîk)	Müderriş	"... ders ü devri temâm ve müddet-i hayâtı karîn-i hitâm oldu." (s. 320)	Dersi ile zamanı tamamlandı ve hayat süresi sona erdi.
el-Mevlâ Şeyhî (A'rec Şeyhî Çelebi)	Müderriş	"... ders ü devri âhir..." (s. 339)	Dersi ve zamanı sona erdi.
el-Mevlâ Mehemmed bin İbrâhîm el-Halebî (Ḥanbelî-zâde Mehemmed Efendi)	Müderriş	"... ders ü devri resîde-i hitâm ve kitâb -ı 'ömri temâm oldu." (s. 341)	Dersi ve zamanı sona erdi, ömür kitabı tamamlandı.
el-Mevlâ Cum'a (Cum'a	Müderriş	"... ders ü devri temâm ve 'âzîm-i dârü's-selâm	Dersi ile zamanı sona erdi ve Dârü's-

Efendi)		olup..." (s. 343)	selâm'a yola çıktı.
el-Mevlâ Hasan bin 'Alî bin Hasan (Çerçîn-zâde)	Müderriş	"...ders ü devri temâm ve müddet-i hayâtı karîn-i hitâm olup..." (s. 512)	Dersi ile zamanı tamamlandı ve hayat süresi sona erdi.
el-Mevlâ Ahmed bin Maḥmûd (İmâm-ı 'Arab-zâde)	Müderriş	"...ders ü devri temâm ve müddet-i hayâtı karîn-i hitâm..." (s. 537)	Dersi ile zamanı tamamlandı ve hayat süresi sona erdi.
el-Mevlâ 'Alî bin Kâsım ez- Zeytûnî (Zeytûnî- zâde)	Müderriş	"...ders ü devre dest-i âḥir ve tayy-ı tûmâr-ı ma'âlî vü mefâḥir itmiş idi." (s. 577)	Dersi ile zamanına son defa katıldı ve ululuk defterini dürüp iftihar etti.
el-Mevlâ Sinân (Aқыazılı Sinân Çelebi)	Müderriş	"...defter-i ders ü devri itmâm..." (s. 624)	Ders ile zaman defteri tamamlandı.
el-Mevlâ Naşûḥ bin Yûsuf (Selânikî Naşûḥ Efendi)	Müderriş	"...ders ü devri encâm ve manzûme-i aḥvâli ḥüsn-i hitâm bulup..." (s. 635)	Dersi ile zamanı son buldu, hâl manzûmesi güzel sonlandı.
el-Mevlâ Ḥayre'd-dîn Ḥalîl (Ḥalîl-i Kayseri)	Müderriş	"...ders ü devri temâm ve 'âzîm-i dârü's-selâm oldı." (s. 651)	Dersi ile zamanı tamamlandı ve Dârü's-selâm'a yola çıktı.
el-Mevlâ Meḥmed bin 'Abdu'l- 'azîz (Mu'îd- zâde Efendi)	Müderriş	"...ders ü devri encâm ve defter-i 'ömri fezlek-i hitâm bulup..." (s. 751)	Dersi ile zamanı sona erdi ve ömür defteri son cümlesini söyledi.

el-Mevlâ Yaḥyâ el- 'Acemî ('Acem Yaḥyâ)	Müderriş	"...ders ü devri temâm ve âftâb-ı 'ömri vâşıl-ı mağrib-i şâm oldı." (s. 774)	Dersi ile zamanı tamamlandı ve ömür güneşi battı.
el-Mevlâ Ca'fer (Kaştamonlı Ca'fer Efendi)	Müderriş	"...ders ü devri temâm ve muşḥaf-ı 'ömri ḡarîn-i ḡitâm oldı." (s. 802)	Dersi ile zamanı tamamlandı ve ömür kitabı sona erdi.
el-Mevlâ Süleymân (Köse Süleymân)	Müderriş	"...ders ü devri âḡir ve dem-beste-i menâfiḡ ü menâḡir oldı." (s. 1331)	Dersi ile zamanı son buldu ve nefesi kesildi.
el-Mevlâ Meḡemmed ('Ayşî Efendi) {'Ayşî}	Müderriş	"...ders ü devri encâm ve sübḡa-i enfâs-ı ḡayâtı 'uḡde-i ḡitâm bulup..." (s. 1367)	Dersi ile zamanı sona erdi ve hayat tesbihinin nefesi düḡümlendi.
el-Mevlâ Sa'îd (Ḳara Sa'îd)	Müderriş	"...ders ü devri encâm ve defter -i 'ömri fezleke-i ḡitâm buldı." (s. 1508)	Dersi ile zamanı sona erdi ve ömür defteri son cümlesini söyledi.
el-Mevlâ Yaḥyâ (Yayla- zâde)	Müderriş	"...ders ü devri temâm ve sübḡa-i enfâsı ḡarîn-i ḡitâm olup..." (s. 1742)	Dersi ile zamanı tamamlandı ve nefes tespihi sonlandı.
el-Mevlâ Şücâ'u'd-dîn bin Süleymân bin Ḥalîl el- Maḡmûdî (Şücâ'-ı Maḡmûdî)	Müderriş	"... sicill -i 'ömri ḡarîn-i ḡitâm ve müddet-i zindegânîsi temâm oldı." (s. 310)	Ömür defteri son buldu ve yaşam süresi tamamlandı.
el-Mevlâ	Müderriş	"... defter-i sicillât -ı	Ömür defteri son

Bedre'd-dîn Maḥmūd (Mu'allim Maḥmūd Efendi)		'ömri resīde-i fezleke-i ḥitām ve bāb-ı murabba'-nümā-yı laḥdden müteveccih-i Dārü's-selām olup..." (s. 515)	cümlesini söyledi ve mezardan Dârüsselâm'a yöneldi.
el-Mevlā 'Alī bin 'Abdu'l- 'azīz bin el- Mevlā Ḥüsām bin Ḥāmid (Ümmüveled- zāde Efendi)	Müderris	"...dīn-i vācibü'l-edā- yı rūḥı ḳazā ve ḥākimü'l-vaḳt-i ecel defter -i ḥayātını ḥatm u imzā itmiş idi." (s. 625)	Ruhunun din borcunu ödemek için hükmetti ve ecel hākimi, hayat defterini sonlandırdı.
el-Mevlā Ḥasan (Aḥī- zāde Ḥasan Çelebi)	Müderris	"...ḥüccet-i tencīm-i 'ömri resīde-i fezlek-i ḥitām ve defter -i zindegānisi resīd-i ceffe'l-ḳalem birle temām oldu." (s. 907)	Ömür yıldızının belgesi tamamlandı ve hayat defteri Allah'ın takdiriyle sona ulaştı.
el-Mevlā Ḥüsāme'd-dīn (Ḥüsām Efendi)	Müderris	"... sicill -i 'ömri ḥayy- kerde-i ḥitām ve defter -i ḳazāyā-yı āmāli temām oldu." 1076	Ömür defteri dürüldü ve emellerinin hüküm defteri tamamlandı.
el-Mevlā 'Abdu'r- raḥmān (Ḳāzī-zāde Maḥdūmı 'Abdu'r- raḥmān Çelebi) {Dā'ī}	Defterdar	"... ḥayy -ı evrāk -ı leyl ü nehār iderek dest-i rūzgār defter -i a'mārını ḥümār ve ḥāme -i çābük-seyr-i āmāli fezleke-i ḥātirmede ḳarār eyledi." (s. 769)	Gece gündüz evrakları dürerek zamanın eli ömürler defterini büktü ve emellerinin hızlı giden kelemi son sözünü söyledi.
el-Mevlā Fetḥu'llāh	Şehname	"... nāme -i 'ömri āḥir ve dem-beste-i menāfiḳ ü	Ömür mektubu sonlandı ve nefesi

(Fethu'llâh-ı 'Acemî) { 'Ārif}	ci	menâhîr olup evrâk-ı müsevvedâtı defter-i âmâli gibi perîşân ve şahâ'if-i münşe'âtı eczâ-yı vücûdî gibi bî-nâm ü nişân oldu." (s. 311)	sonlanıp müsvedde evrakı emellerinin defteri gibi perişan ve münşeât sayfaları vücudu gibi isimsiz kaldı.
el-Mevlâ Haydar (Şeh- zâde H'âcesi Haydar Efendi)	Şehzade Hocası	"...tıfl-ı cânı mu'allim-hâne-i 'âlem-i taḥşilden remân ve 'idgâh-ı ervâḥa revân olup..." (s. 801)	Can çocuğu, öğrenim âleminin okulundan ürktü ve ruhların bayram yerine yürüdü.
eş-Şeyḥ Tâce'd-dîn İbrâhîm bin Ḥamza (Tâce'd-dîn Efendi)	Vaiz	"... halka-i şoḥbeti güsiste -niẓâm ve devre-i câm-ı eyyâmı temâm oldu." (s. 405)	Sohbet halkasının düzeni bozuldu ve günlerinin kadehi dönüşü tamamladı.
Muştafâ Beg (Nişancı Celâl-zâde) {Nişânî}	Nişancı	"...menşûr-ı 'ömri tûmâr ve defter-i ḥayâtı ḥatm-kerde-i dest-i rûzgâr olup i'tidâl-i mâh-ı celâlîsi berg-rîz-i fenâya tebdil ve dest-i varâḡ-gerdân-ı ecel cerîde-i 'âlemden şüret-i ḥâlin taḥvîl eyledi." (s. 490)	Ömür fermanı dürüldü ve hayat defteri sonlanıp yücelik ayının yumuşaklığı fena yaprağına döndü. Ecelin yaprak döndüren eli, âlem gazetesindeki hâlini değiştirdi.
Ferîdün Beg(Ferîdün Beg et- Tevkî'î)	Nişancı	"...Ferîdün-ı taḥt-nişîn-i rûḥı daḥme-i ḥâk içre nihân ve şahîfe-i 'âlemden bî-nâm ü nişân oldu." (s. 958)	Ruh tahtında oturan Feridun, toprak içine saklandı ve âlem sayfasından ismi silindi.

el-Mevlâ Meḥemmed (Sifâli-zâde)	Hekim	"... ṭabīb-i ṭabī'atı tedbīr-i bedende kâşır..." (s. 538)	Tabiat doktoru, beden tedbirinde (iyileştirmede) âciz (oldı).
eş-Şeyḥ Meḥemmed bin Seyyidī Aḥmed eş- Şehīr bi- Ḥakīm Çelebi (Ḥakīm Çelebi)	Hekim	"...tiryāk-i erba'a-i terkīb-i 'anāşırı hevā-yı fenā ile muḥtell ve eczā-yı ṭabā'i'-i vücūdı refte refte bī-te'sīr-i 'amel olmağın 'āzīm-i şifā-hāne-i dārū'n- na'īm ve ḥikmet-i bālīga-i luṭf-ı kādīm ile zayf-ı iḥsān-ı Kerīm oldılar." (s. 657)	Dört unsurdan meydana gelen tiryak macunu fenâ isteğiyle bozuldu ve vücut tabiatının parçası yavaş yavaş işlerinin tesirini azalttığı için Dârünnaîm cennetinin şifahanesine doğru yola çıktı ve ezeli lütuf ve ihsana ulaşarak Kerim olan Allah'ın ihsanına misafir oldu.
Bakḳâl-zâde-i Diger	Hekim	"...nāme-i âmāli köhne taḳvīm gibi 'amel- mānde ve ṭabīb-i ṭabī'atı tedbīr-i bedenden 'âciz ü dermānde olup..." (s. 1100)	Emellerinin mektubu köhne takvim gibi âtl ve tabiat doktoru beden tedbirinden aciz ve güçsüz oldu.
eş-Şeyḥ Ya'ḳūb (İlāhī- zâde Efendi)	Seccaden işin	"...terk-i tekyegāh-ı fānī ve 'azm-i dārū'n- na'īm-i cāvidānī eyledi." (s. 1008)	Fani tekkeyi terk etti ve ebedî olan cennete yürüdü.
el-Mevlâ Aḥmed (Dökmeci- zâde Dāmādı)	Seccaden işin	"...keşmekeş-i dehrden āzāde ve dergāh-ı kâzīyyü'l-ḥācāta rū- nihāde olup..." (s.	Dünya karmaşasından kurtuldu ve Allah'ın dergâhına yüzünü

		1201)	sürdü.
eş-Şeyh 'Abdu'l- vehhâb (‘Abdu'l- vehhâb Efendi)	Şeyh	terk-i zâviye-i fenâ ve 'azm-i bâdiye-i beķâ eyledi. (668)	Fenâ zaviyesini terketti ve beķâ çölüne doğru yola çıktı.
eş-Şeyh Maħmūd (Maħmūd Efendi)	Şeyh	“...ālâyiş-i dünyâdan pâk ve zâviye-nişin-i hâk oldu.” (s. 1524)	Dünya gösterişinden temizlendi ve toprak zaviyesinde oturan derviş oldu.
el-Mevlâ Maħmūd (Haṭib Maħmūd Çelebi)	Hatip	“...râh-ı nefesi beste ve revnaķ-ı mizmâr-ı vücûdı şikeste olmuş idi.” (s. 1233)	Nefesi tükendi ve vücudunun nefes yolunun parlaklığı ortadan kalktı.
el-Mevlâ Muştafâ (Yumurta Vâ'izi) {Halîmî}	Vaiz	“...beyza-i vücûdı şikest ve zezeme-i iştihârı pest oldu.” (s. 1413)	Vücut yumurtası kırıldı ve meşhur sesi kısıldı.

3. Biyografi Sahibinin Ölüm Tarihiyle İlgili Kurularak Ölümün İfade Edilmesi

Atâyî, biyografisini kaleme aldığı kişilerin ölüm tarihleriyle ilintili ölüm tasvirleri de yapmıştır. Hac ibadetinin gerçekleştiği ay olan zilhicce ayında vefat eden Dursun Efendi'nin ölümü “...şehir-i Zî'l-ħicce'de tâ'if-i cānı ħiccetü'l-vedâ'-ı vücûd...” (Donuk, 2017, 1/279) cümlesinde görüldüğü üzere hac ibadetiyle ilintili kelimeler vasıtasıyla verilmiştir. Benzer şekilde zilhicce ayında vefat eden Kurd Ahmed Çelebi için de “Zilhicce ayında ömür haccı tamamlandı ve yaşam belirtisi sona erdi” manasına gelen “...Tokuz yüz yetmiş Zî'l-ħicce'sinde ħicce-i 'ömri temâm ve ħüccet-i zindegânisi qarîn-i ħitâm olup...” (Donuk, 2017, 1/318) ifadelerine yer vererek ilintili bir anlatım oluşturulmuştur.

Molla Ahmed Efendi'nin safer ayında vefat etmesi sebebiyle "Safer ayının on üçüncü günü ahiret seferine acele etti ve mübârek âleme göçtü" manasına gelen "...biñ tokuz **Safer'inüñ** on üçüncü günü **sefer-i âhirete isti'câl ve 'âlem-i kudse intikâl eyleyüp...**" (Donuk, 2017, 2/1195) cümlesini kaleme alan Atâyî, "safer/صفر" ve "sefer/سفر" kelimeleri arasında ses benzerliği kurarak ölümü nitelemiştir. Aynı ifadeleri Hasan Efendi'nin biyografisindeki "...**Safer'inde cānib-i âhirete sefer...**" (Donuk, 2017, 2/1569) cümlesinde görmekteyiz.

"Yevm-i hamîs" yani perşembe günü vefat eden Şüca Efendi'nin ölüm kaydında, beşinci manasına gelen "hamîs/حميس" kelimesiyle birlikte mezkûr kelimeye sadece ses bakımından benzeyen ve cesur anlamındaki "hamîs/حميس" kelimesi birarada kullanılmıştır. "Cesur ecel, beden mülkünü yağmaladı." manasına gelen "...yevm-i **hamîsde hamîs-i ecel mülk-i vücûdına türktâz...**" (Donuk, 2017, 2/1391) cümlesinde ses benzerliği bulunan kelimelerin kullanılmasının yanı sıra biyografi sahibinin ismi olan "şüca" kelimesiyle eş anlamlı olan "hamîs/حميس" kelimesine yer verilmesiyle de ilintili anlatım hâsıl olmuştur.

Atâyî, Kurban Bayramı'nda vefat eden Kadızâde Mehmed Efendi için "...yevm-i **'id-i adhâda udhiye-i kebs-i cān ve 'azm-i 'idgâh-ı cinān eyleyüp...**" (Donuk, 2017, 2/1826) ifadelerini kullanmıştır. "Kurban bayramı günü, can koçu kurban oldu ve cennetin bayram yerine doğru yola çıktı." manasına gelen bu cümlede Atâyî, "kurban bayramı", "koç", "kurban olmak" ve "bayram yeri" kelimelerini bir arada kullanarak ilintili bir anlatım ortaya koymuştur. Aynı zamanda benzer ses ve kelime tekrarlarıyla da ahengi yakalayarak üslubunu zenginleştirmiştir.

Müderrişzâde Mehmed Efendi'nin biyografisinde "...**Toksan tokuz Rebî'u'l-evvel'inde kâzî iken eyyām-ı rebî'-ı hayâtı münkâzî...olmuş idi.**" (Donuk, 2017, 1/918) şeklinde ölüm bilgisi verilmiştir. Atâyî, bahar anlamındaki "rebî" kelimesiyle ilkbahar manasına gelen ve aynı zamanda ölüm zamanını belirten "Rebî'u'l-evvel" kelimesini bir arada kullanmıştır.

Ramazan ayında vefat eden Menteşeli Abdurrahîm Efendi'nin ölüm kaydını ramazan ayı ile ilgili olan "iftar" terimini kullanarak "...**Ramazân'ında riyâz-ı kudse güzâr ve hiyâz-ı cināndan iftâr itmiş idi.**" (Donuk, 2017, 1/938) cümlesiyle ifade eden Atâyî, kişinin ölüm zamanıyla ilintili bir anlatım kaleme almıştır.

Atâyî, Niksarî Efendi'nin abdest aldığı vakit vefat etmesi üzerine "...**salât-ı şubh için âb-dest alurken dest-şüy-ı âlâyiş-i dünyâ-yı fānî...**" (Donuk, 2017, 1/293) cümlesinde görüldüğü üzere "dünya gösterişinden elini yıkadı" ifadesiyle ilintili bir ölüm kaydı kaleme almıştır.

Tablo 6: Biyografi sahibinin ölüm tarihiyle ilgi kurularak ölümün ifade edildiği biyografiler

İSMİ/MAHLASI	ÖLÜM İFADESİ	DİL İÇİ TERCÜMESİ
el-Mevlâ Tursun bin el-Hâc Murâd (Tursun Efendi)	"...Zi'l- hicce 'de tâ'if -i câmî hiccetü'l-vedâ'-ı vücüd... " (s. 279)	Zilhicce ayında canı, vücudun son haccı için tavaf etti.
el-Mevlâ Kurd Ahmed (Kurd Çelebi)	"...Zi'l- hicce 'sinde hicce -i 'ömri temâm ve hüccet-i zindegânisi qarîn-i hitâm olup..." (s. 318)	Zilhicce ayında ömür haccı tamamlandı ve hayat belgesi sonlandı.
el-Mevlâ Yahyâ bin 'Ömer (Beşiktaşî Yahyâ Efendi) {Müderres	"...Zi'l- hicce 'sinün leyle-i ' id-i adhâsında udhiye-i kebs -i cân ve taşfiye-i mir'ât-ı cenân itmişler idi." (s. 563)	Zilhicce ayının kurban bayramı gecesinde can koçu kurban edildi ve gönül aynası temizlendi.
el-Mevlâ İbrâhîm bin Muştafâ (Levh-ı hân İbrâhîm Efendi)	"...Zi'l- hicce 'sinde menâsik-i hiccetü'l-vedâ'-ı Ka'be -i vücûdî temâm ve hüccet-i tencîm-i 'ömri qarîn-i hitâm oldı." (s. 1337)	Zilhicce ayında vücudu son haccını yaptı ve ömür yıldızı tamamlandı.
el-Mevlâ İslâm (İslâm Efendi)	"...Zi'l- hicce 'sinde âheng-i hiccetü'l-İslâm -ı dârü's-selâm ve istilâm-ı mahâcir-i havrâ için şahn-ı cinânda maqâm eyledi." (s. 1079)	Zilhicce ayında Darüsselam'da İslam haccının âhengini yaşamak ve hurilerin gözlerine el sürmek için cennet meydanında makam tuttu.
el-Mevlâ Hasan (Hasan Efendi)	"... Şafer 'inde cânib-i âhirete sefer ..." (s. 1569)	Safer ayında ahiret tarafına sefer eyledi.
el-Mevlâ el-Fâzıl Şemse'd-dîn Ahmed el-Enşârî (Mollâ Ahmed	"... Şafer 'inün on üçüncü günü sefer -i âhirete isti'câl ve 'âlem-i kudse intikâl eyleyüp..." (s. 1195)	Safer ayının on üçüncü günü ahirete acele sefer ve mübarek âleme intikal eyledi.

Efendi)		
el-Mevlâ Aḥmed (Tezkireci Aḥmed Efendi)	“... Şafer 'inde 'âlem-i âhirete sefer kırup...” (s. 1386)	Safer ayında ahiret âlemine sefer eyledi.
el-Mevlâ Meḥemmed (Müderris-zâde)	“... Rebî'ü'l-evvel 'inde kâzî iken eyyâm-ı rebî' -ı ḥayâtı münkâzî...olmuş idi.” (s. 918)	Rebiyülevvel ayında kadı iken hayat baharının günleri sona erdi.
el-Mevlâ Muḥyi'd-dîn (Dârib Muḥyi'd- dîn)	“... Rebî'ü'l-âḥir 'inde rebî' -i ḥayâtı âḥir olup bir gice ḥarâmiler elinde şehîd ve 'arşa-i vücûddan nâ-bedîd oldı.” (s. 345)	Rebiyülahir ayında hayat baharı sonlanıp bir gece haramiler tarafından şehit edildi ve vücut arsası görünür oldu.
el-Mevlâ Meḥemmed (İmâm-zâde Efendi)	“... Rebî'ü'l-evvel 'inde i'tidâl-i rebî' -i ḥayâtı ḥazân-resîde-i fenâ olup sebze-zâr-ı zindegânisi kable'l-iftâ ifnâ itmiş idi.” (s. 356)	Rebiyülevvel ayında hayat baharının başlangıcı yokluk baharına erişip hayat bahçesi fetva vermeden evvel yok edildi.
el-Mevlâ Luṭfu'llâh (Kâba Lüṭfî)	“... Rebî'ü'l-âḥir 'inde rebî' -i ḥayâtı âḥir olup...” (s. 507)	Rebiyülahir ayında hayat baharı sona erdi.
el-Mevlâ Aḥmed bin eş-Şeyḥ Muşliḥi'd-dîn eş- Şehîr bi- Mu'allim-zâde (Mu'allim-zâde Efendi)	“... Rebî'ü'l-evvel 'inde sinn-i şerîfleri vâşıl-ı heftâd olduğda ḥaşıl-ı rebî' -i ḥayât olan gül- berg-i ümmîdi ber-bâd olup füc'eten irtihâl ve seyr-i riyâz-ı kudse isti'câl itdiler.” (s. 618)	Rebiyülevvel ayında yaşı yetmişe ulaştığında hayat baharındaki ümit yaprağı soldu ve aniden göç edip mübarek bahçeyi seyre acele etti.
el-Mevlâ Meḥemmed	“... Rebî'ü'l-âḥir 'inde rebî' -i ḥayâtı âḥir...” (s.	Rebiyülahir ayında hayat

Çelebi bin Sinân (Sinân Efendi- zâde Mehemmed Çelebi)	790)	baharı sona erdi.
el-Mevlâ Muştafâ bin Hüseyin bin Sinân (Kethüdâ Muştafâ Efendi)	“... Rebî’u’l-âhîr ’de rebî’-i hayâtı âhîr ve rû-gerdân-ı cânib-i ma’âlî vü mefâhîr oldı.” (s. 1658)	Rebiyühahir ayında ayında hayat baharı sona erince yüce ve iftihar edilecek tarafa gitti.
el-Mevlâ ‘Alî bin Mehemmed (Hâce Efendi Birâderi)	“... Rebî’u’l-evvel ’inde rebî’-i hayâtı mübtelâ-yı hazân ve tarab-hâne-i şafâsı beytü’l-ağzân olup...” (s. 1766)	Rebiyülevvel ayında hayat baharı sonbahara müptela oldu ve mutluluk yeri hüzün evine dönüştü.
Ş-Şeyh Mehemmed (Şâlih İmâm Efendi)	“... Rebî’u’l-evvel ’inde eyyâm-ı rebî’-i hayâtı temâm oldı.” (s. 1857)	Rebiyülevvel ayında hayat baharının günleri sona erdi.
eş-Şeyh Sinân (Sinân Efendi) {Sinânî}	“... Rebî’u’l-âhîr ’inde rebî’-i hayâtı âhîr ve seyr- i nev-bahâr -ı ‘âlem-i envâr ile mütefâhîr oldı.” (s. 1861)	Rebiyühahir ayında hayat baharı sona erdi ve nurlar âleminin ilkbaharını seyretmekle övündü.
el-Mevlâ ‘Alî (Emîn-zâde Manıkkî ‘Alî Çelebi)	“... Rebî’u’l-âhîr ’inde rebî’-i hayâtı âhîr olup...” (s. 1113)	Rebiyühahir ayında hayat baharı sona erdi.
el-Mevlâ Yahyâ (Nağîb Yahyâ Efendi) {Mîrî}	“... Rebî’u’l-âhîr ’inde rebî’-i hayâtı âhîr olup ol nağl-i ser-sebz-i hadîka-i siyâdet mübtelâ-yı şarşar- ı fenâ ve berg-rîz-i hazân - ı mergle bî-berg ü nevâ oldı.” (s. 1169)	Rebiyühahir ayında hayat baharı sonlandı; o efendilik bahçesinin yeni yetişmiş hurma ağacı fena rüzgârı ve ölüm baharının yaprak dökmesiyle yapraksız ve nasipsiz oldu.

el-Mevlâ Dede (Dede Efendi)	“... Rebî’u’l-âhîr ’inde rebî’-i hayâtı âhîr olup nâ-kâm ü nâ-ümmîd ‘azm-i ümmîdgâh-ı cāvîd eyledi.” (s. 1340)	Rebiyühahir ayında hayat baharı sonlanıp nasipsiz ve ümitsiz bir şekilde ebedî ümit mekânına doğru yola çıktı.
el-Mevlâ Ebübekr (Kara Bekir)	“... Rebî’u’l-âhîr ’inde rebî’-i hayâtı âhîr...” (s. 1484)	Rebiyühahir ayında hayat baharı sonlandı.
el-Mevlâ Hasan Beg (Hasan Beg Efendi)	“...yevm-i hamîsde hamîs-i ecel mülk-i vücûdına türktâz ve tâ’ir-i rûhı evc-i ‘illiyîne pervâz eyledi.” (s. 760)	Beşinci gün cesur ecel, beden mülkünü yağmaladı ve ruh kuşu mübarek yuvaya kanat açtı.
el-Mevlâ Şücâ’ (Kaşamonlu3 Şücâ’ Efendi)	“...yevm-i hamîsde hamîs-i ecel mülk-i vücûdına türktâz...” (s. 1391)	Beşinci gün cesur ecel, beden mülkünü yağmaladı.
el-Mevlâ Mehemmed (Kâzî-zâde)	“...yevm-i ’id-i adhâda udhiye-i keş-i cân ve ‘azm-i ’idgâh-ı cinân eyleyüp...” (s. 1826)	Kurban bayramı günü, can koçu kurban oldu ve cennetin bayram yerine doğru yola çıktı.
el-Mevlâ Muşlihi’ d-dîn Muştafâ en-Niksârî (Niksârî Efendi)	“... şalât-ı şubh için âb-dest alurken dest-şüy-ı âlâyiş-i dünyâ-yı fânî ve rû-nihâde-i dergâh-ı re’fet-penâh-ı Sübhânî olup füc’eten irtihâl ve rahmet-i Haqq’a isti’câl eyledi.” (s. 293)	Sabah namazı için abdest alırken dünya gösterişinden elini yıkadı ve Sübhan olan Allah’ın merhamet dergâhına yüzünü sürdü. Aniden ölerek Allah’ın rahmetine acele etti.
el-Mevlâ ‘Abdu’r-rahîm (Menteşeli ‘Abdu’r-rahîm)	“... Ramazân’ında riyâz-ı kudse güzâr ve hîyâz-ı cinândan iftâr itmiş idi...”	Ramazan ayında mübarek bahçeye doğru gitti ve cennet havuzlarında iftar

Efendi) {Niyâzî}	(s. 938)	yaptı.
------------------	----------	--------

4. Biyografi Sahibinin Ölüm Mekânıyla İlgili Kurularak Ölümün İfade Edilmesi

Atâyî Zeylî'nde biyografi sahibinin ölüm mekânıyla ilintili kelimelerle de ölümün ifade edildiği görülmektedir. Cemâlizâde Efendi'nin Kahire'ye yerleştiği vakit sayılı nefesinin sayısını tamamladığını "**Kâhire-i ma'azziyyede temeddün eyleyüp kemâl-i şevket-i bâhire ve kuvvet-i kâhire ile nuķūd-ı enfâs-ı ma'düdeyi...**" (Donuk, 2017, 1/287) sözleriyle belirten Atâyî, mekânla ilintili bir anlatım sergilemiştir.

Kara Davudzâde'nin hac ibadetiyle meşgulken Beytülharam'da hayatını kaybetmesi üzerine Atâyî, "**Tehyi'e-i esbâb-ı hacc-ı Beytül-harâm esnâsında reh-zen-i ecel 'inân-gîr-i 'azm u ihtimâm olup devre-i tâ'îf-i 'ömri temâm ve vâşıl-ı ravza-i dârü's-selâm oldı.**" (Donuk, 2017, 1/502) cümlesinde görüldüğü üzere "Kâbe" ve "tavaf" kelimeleri ile ilintili kelimeler seçerek ölümü nitelemiştir.

Hoca Kayını olarak bilinen Mehmed Efendi'nin Üsküdar Köprüsü'ne geldiğinde ölüm hâdisesinin gerçekleşmesini "**...Üsküdâr ma'berine geldükde bahr-ı fenâdan 'ubur ve sâhil-i bekâda hatt-ı riḫâl-i iķâmet ü ḫuzûr eyledi.**" (Donuk, 2017, 1/287) cümlesiyle bildiren Atâyî, "köprü" ve "deniz" ile ilgili kelimeleri bir arada kullanarak mekânla ilintili bir anlatım gerçekleştirmiştir.

Pirlepelî Hasan Çelebi'nin bir gemi ile seyahat hâlindeyken vefat etmesi üzerine gemi ile ilintili "deryâ", "keştî" ve "bâdbân" kelimelerini kullanarak ölümü niteleyen Atâyî, Hasan Çelebi'nin gemi ile İstanbul'a gelirken yokluk denizine doğru yöneldiğini; gemi ve yelkenin ona tabut ve kefen olduğunu söylemiştir. Akabinde "gemi" ile alakalı bir beyit de alıntılaman Atâyî, biyografiyi zenginleştirmiştir:

"...**Gemi ile İstanbul'a gelürken deryâ-yı 'ademe revân ve keştî ile bâdbân tâbüt ü kefenden nişân olup, Şi'r:**

Yudı çirk-i dünyâdan el ol zemân

Ecel teknesi oldı zevraķ hemân ..." (Donuk, 2017, 2/1108).

Tablo 7: Biyografi sahibinin ölüm mekânıyla ilgili kurularak ölümün ifade edildiği biyografiler

İSMİ/MAHLASI	ÖLÜM İBARESİ	DİL İÇİ TERCÜMESİ
el-Mevlâ Cemâle'd-dîn el-Cemâlî	" Kâhire-i ma'azziyyede temeddün eyleyüp kemâl-i şevket-i bâhire ve kuvvet-i kâhire ile nuķūd-ı enfâs-ı	Kahire'ye yerleşip ezici üstünlük ile sayılı nefesinin sayısını tamamladı ve 968

(Cemālî-zāde)	ma'düdeyi itmâm ve toköz yüz altmış sekiz senesinde 'azm-i dârü's-selâm eyledi..." (s. 287)	senesinde Darüsselam'a yola çıktı.
el-Mevlâ Muşafâ bin Dâvud (Kâra Dâvud-zāde)	" Tehyî'e-i esbâb-ı hacc-ı Beytü'l-ḥarâm esnâsında reh-zen-i ecel 'inân-gîr-i 'azm u ihtimâm olup devre-i tã'if-i 'ömri temâm ve vâşıl-ı ravza-i dârü's-selâm oldu." (s. 502)	Beytülharam'da hac kıyafetlerini hazırlarken ecel eşkıyası yolunu kesti ve ömür tavafının dönüşü tamamlanarak Darüsselam bahçesine ulaştı.
el-Mevlâ Meḥammed bin Maḥmûd (Ḥ'âce Kâymı)	"...Üsküdâr ma'berine geldükde baḥr-ı fenâdan 'ubur ve sâhil-i bekâda ḥaṭṭ-ı riḥâl-i ikâmet ü ḥuzûr eyledi." (s. 287)	Üsküdar köprüsüne geldiğinde fena denizinden geçerek bekâ sahiline ulaştı ve oraya yerleşerek huzura kavuştu.
el-Mevlâ Ḥasan (Pirlepeli Ḥasan Çelebi)	"... Gemi ile İstanbul'a gelürken deryâ-yı 'ademe revân ve keştî ile bâdbân tâbût ü kefenden nişân olup, Şi'r: <i>"Yudı çirk-i dünyâdan el ol zemân Ecel teknesi oldu zevraḫ hemân ..."</i> (s. 1108)	Gemi ile İstanbul'a gelirken yokluk denizine doğru yöneldi ve gemiyle yelken ona tabutla kefen oldu. Şiir: "Dünyanın kirinden temizlendiği zaman, ecel teknesi hemen kayık oldu."
el-Mevlâ Ebu'l-fazl ed-Defterî (Defterdâr Ebu'l-fazl Efendi) {Fazlî}	"...Toköz yüz seksan iki Şa'bân'ında, beyt: <i>Cennet koḫusu gelmege başladı meşâma İrişe gibi kâfilemüz menzil-i Şâma</i> ³¹	982 yılının Şaban ayında, beyit: "Kafilemiz Şam'a yaklaştığında burnuma cennet kokusu gelmeye başladı" beytinde olduğu gibi Şam iline vardığında

³¹ Bu beyit Üsküplü İshak Çelebi'ye aittir. bk. (Keklik, 2014, 325).

	maẓmûn-ı bî-miṣâli kitâbe-i ṭâḳ-ı aḥvâli olup medîne-i Şâm 'a dâhil olduğı gibi âftâb-ı 'ömri vâşıl-ı mağrib-i şâm ve 'âzim-i ḥazâ'ir-i dârü's-selâm oldı." (s. 652-653)	ömür güneşi battı ve Darüsselam hazirelerine doğru yola çıktı.
el-Mevlâ Yahyâ (Aḥî-zâde Yahyâ Çelebi)	"...merhale-i Şâm 'da reh-zen-i ecel sedd-i râh-ı merâm eyleyüp şehir-i Şevvâl'de rûz -ı dil-fürûz-ı ḥayâtı şâma ve müddet-i 'ömri encâma irişdi." (s. 1412)	Şam tarafındayken ecel eşkıyası istek yoluna set oldu ve şevval ayında gönle aydınlık veren günü batarak ömür süresi sonlandı.
el-Mevlâ 'Abdu'l-ġanî bin Emîr Şâh ('Abdu'l-ġanî Efendi) {Ġanî}-	"... Cânib -i berden gelürken Burûsa'ya qarîb olduklarında marâz-ı hâ'il nazil olup ol marâzdan intikâl ve cânib -i kudse isti'câl itdiler." (s. 875)	Üst taraftan gelirken Bursa'ya yaklaştığında korkunç bir hastalığa yakalanıp o hastalıktan öldü ve mübarek tarafa acele etti.
el-Mevlâ Muştafâ (Yûnus-zâde)	"... Şılasına uğrayup ol esnâda ḥâk-i vücûdı aldığı yire teslim ve rûḥ-ı revânı 'azm-i mavtın-ı kadîm oldı." (s. 928)	Şılasına uğradığı esnada vücut toprağını aldığı yere teslim etti ve revân olan ruhu kadim yurda doğru yola çıktı.
el-Mevlâ Aḥmed (Motonî Aḥmed Efendi)	"...alilen İstanbul'a vâşıl olup keştî -i şabâ-sür'atden çıktığı gibi zevraḳ-ı tâbüta süvâr ve sâhil -i 'ademde lenger-endâz -ı qarâr oldı." (s. 1782)	Hasta bir şekilde İstanbul'a ulaştığında hızı saba rüzgârını andıran gemiden inip tabut gemisine bindi ve yokluk sahiline demir attı.
el-Mevlâ İbrâhîm (Kevâkibî-zâde)	"... Süveys İskelesi 'ne giderken gülü-feşârî -i mergle beste-dem ve ġarḳ -ı	Süveys İskelesi'ne giderken ölümün boğazı bağlandı ve yokluk

	deryâ-yı ‘adem olup...” (s. 1809)	denizinde boğuldu.
el-Mevlâ Yahyâ (Yahyâ el- Cânîki)	“...şilasından gelürken İznîkmid ma’berinde baħr-ı fenâdan ‘ubûr ve sâhil-i beķâda huzûr eyledi.” (s. 1834)	Memleketinden gelirken İznîk yakınlarında, fena denizinin köprüsünden karşıya geçerek bekâ sahilinde konakladı.

Sonuç

Bu makalede, çok sayıda biyografinin yer aldığı *Atâyî Zeyli*’ndeki ölüm ifadeleri tetkik edilmiştir. Klasik Türk nesir geleneğine bağlı olarak biyografiler kaleme alan Atâyî’nin yer verdiği ölüm ifadelerine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış ve ilintili anlatım üslubunun varlığı örnekleriyle ortaya konulmuştur. Daha çok tezkirelerdeki ölüm ifadelerinin incelendiği çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, tabakat türündeki bir zeyildeki ölüm ifadeleri Atâyî’nin nesir üslubu bağlamında değerlendirilmiştir. Neticede, *Atâyî Zeyli*’ndeki ölüm ifadelerinde biyografi sahibinin ismi, mahlası, mesleği, ölüm zamanı ve ölüm mekânıyla ilintili bir anlatımın hâsıl olduğu görülmüştür.

Başta müsecca satırlar olmak üzere yer verdiği söz sanatları ve ilintili anlatımla ifadesini zenginleştiren ve üslubuna güzellik katan Atâyî, anlamsal bir bağlam oluşturarak akıcılık sağlamıştır. Hayal gücünün ve kelime hazinesinin zenginliğine paralel olarak ölümü tasvir ederken, ölümün soğuk hissiyatı yerini hoş bir edaya bırakmış ve okurun muhayyilesinde ölüm mefhumu güzelleşerek estetiğe bürünmüştür.

Biyografi sahibinin ismi veya mahlasını ölüm ifadesi içerisinde kullanarak doğrudan ilinti kuran Atâyî’nin, biyografi sahibiyle aynı isme sahip şöhret sahibi bir kişiyi zikretmek suretiyle dolaylı olarak ölüm güzellemesi yaptığı müşahede edilmiştir. Aynı zamanda biyografi sahibinin ismi veya mahlasıyla ya yakın anlamlı ya zıt anlamlı ya müstaklık gösteren ya da farklı dillerde karşılık gelen kelimelerin kullanılmasıyla da dolaylı yoldan bir bağ kurulduğu da görülmüştür. Atâyî, sadece mahlasla ilinti oluşturarak ölümü tasvir etmemiş, kişinin mesleği, ölüm zamanı ve mekânıyla ilgili kelimelerle ölümü niteleyerek okurun zihnindeki ölüm mefhumunun göndermelerini çoğaltmıştır.

Ölümün insan üzerindeki olumsuz etkisini hafifletmek arzusuyla daha yumuşak bir üslup tercih ettiğini söyleyebileceğimiz Atâyî’nin kurduğu ölüm ifadelerinde, klasik Türk şiirinin kalıplaşan mazmun ve mecazlarıyla birlikte “bıkr-i fikr”in de olduğu görülmektedir. Başta telmih ve teşbih olmak üzere muhtelif söz sanatları ve dil imkânlarıyla geliştirdiği sanatlı söyleyiş formları, onun farklı ölüm tasvirleri yapmasına imkân sağlamıştır. Atâyî aynı ifadeleri çok sık tekrar etmemiş, çoğu birbirinden farklı olan ifadeler kaleme almıştır.

Bu sebeple *Atâyî Zeyli*, alelade bir biyografik eser olmanın ötesinde çok katmanlı bir anlatımın hâsıl olduğu sanatkarâne bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları, 2007.
- Demirci, Kerim. "Örtmece (euphemism) kavramı üzerine". *Milli Folklor* 77 (2008), 21-34.
- Donuk, Suat. *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî Tekmiletî'ş-şakâ'ik: Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Durmuş, Tuba Işınsoy. "Gazâlî Deli Birader". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 24 Nisan 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gazali-deli-birader/neciba-necib-esrefzade-seyyid-haci>
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 26 Nisan 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Harman, Ömer Faruk. "İdrîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Nisan 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/idris>
- İbn Mâce. *es-Sünen*. nşr. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed b. İbrahim Âl eş-Şeyh. Riyad: Darussalam, 1991.
- Kaplan, Abdurrahim. "Meryem Suresi 57. Âyet Bağlamında Hz. İdrîs'in (As) Göğe Yükseltilmesiyle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 20/1 (Haziran 2020), 63-83.
- Kayalık Şahin, Duygu. "Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî'ş-Şakâ'ik'ta Telmih ve Teşbih Unsuru Olarak Şahıslar". *Selçuk Türkiyat* 56 (2022), 329-358.
- Keklik, Murat. *Üsküplü İshak Çelebi Divan [Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin]*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Kızıltaş, Maşallah. "Beliğ Tezkiresi'nde Şairlerin Ölümünün İfade Edilişi". *Turkish Studies* 13/28 (2018), 553-577.
- Korkmaz, Ayşe - Başçetin, Mustafa Yasin. "Gülşen-i Şuarâ ve Âdâb-ı Zurafâ'da Bir Üslûp Özelliği Olarak Mahlasla İlintili Anlatım". *Turkish Studies* 13/5 (2018), 271-292.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 10 Ağustos 2018. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı*. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ts. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0>

- Mermer, Kenan. "Nuhbetü'l-asar ve Gül-deste-i Riyaz-ı İrfan'a Göre Ölüm Estetiği". *Bilimname* 44 (2021), 389-423.
- Önkal, Ahmet. "Ca'fer b. Ebû Tâlib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Nisan 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cafer-b-ebutalib>
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2006.
- Polat, Kadim ve Yılmaz, Aysun Ezgi. "Dilde Ölümü Gölgelmek: Safâyî Tezkiresi'nde Ölümle İlgili Örtmeceler". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 6/3 (2022), 302-324.
- Sertoğlu, Midhat. *Osmanlı Tarih Lugati*. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2015.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed ibn İsa. *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1975.
- Yazıcı, Tahsin. "Ferîdun". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Nisan 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/feridun>
- Yeniterzi, Emine. "Divan Şiirinde Ölümüne Dair Bazı Hususlar". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (1999), 115-140.
- Yıldırım, Nimet. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul, 2008.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Ca'fer b. Yahyâ el-Bermekî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Nisan 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cafer-b-yahya-el-bermeki>
- Zavotçu, Gencay. *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2018.